

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Lenka Frolíková

Bakalářská práce

**Přenos genderových stereotypů na zvířecí
postavy v díle Josefa Čapka Povídání o
pejskovi a kočičce**

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Knotková-Čapková, PhD.

Praha 2014

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny a literaturu jsem řádně citovala. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Zároveň souhlasím, aby práce byla zpřístupněna v rámci UK a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 27. 6. 2014

.....

Lenka Frolíková

OBSAH

1. Úvod	1
2. Teoretická část.....	4
2.1. Pohlaví vs. gender.....	4
2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace.....	5
2.2.1. <i>Role jazyka v procesu genderové socializace</i>	8
2.3. Gender v literatuře	10
2.4. Pohádka jako literární útvar	12
3. Metodologie.....	15
3.1. Vzdorné čtení	15
4. Analytická část.....	17
4.1. O pejskovi a kočičce, jak si myli podlahu.....	18
4.2. Jak si pejsek roztrhl kaťata.....	21
4.3. Jak pejsek s kočičkou slavili 28. říjen	24
4.4. Jak to bylo na Vánoce	26
4.5. O pejskovi a kočičce jak psali psaní děvčatům do Nymburka	31
4.6. O pyšné noční košilce	34
4.7. O klucích z Domažlic.....	36
4.8. Jak si pejsek s kočičkou dělali k svátku dort.....	40
4.9. Jak našli panenku, která tence plakala	42
4.10. Jak hráli divadlo a na Mikuláše co bylo.....	44
4.11. Shrnutí všech povídaní.....	48
5. Závěr	51
6. Bibliografie.....	53

1. Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala genderovou analýzu Povídaní o pejskovi a kočičce od Josefa Čapka (1887 – 1945). Kritériem toho výběru byla skutečnost, že jde o všeobecně známého autora a velmi oblíbenou pohádku. „V průběhu desítek let se Povídaní o pejskovi a kočičce zařadilo mezi nejoblíbenější knihy české literatury.“¹ Povídaní poprvé vyšla v roce 1929 a do dnes se drží na vrcholu oblíbenosti jak u dětí, tak u rodičů. Čapkovou inspirací pro napsání této knihy byla jeho dcera Alenka.² Myslím, že hlavně kvůli ní a pro ni chtěl napsat knihu, v níž by si předškolní holčička té doby našla svůj vzor. Kniha je doplněna autorovými ilustracemi a skládá se z deseti kratších příběhů, které spolu pejsek s kočičkou zažívají. Tito zvířecí hrdinové žijí ve společné domácnosti a představují jakousi základní partnerskou dvojici.

Dalším důvodem pro výběr této knihy byl fakt, že pejsek a kočička patřili k mým oblíbeným postavám již od útlého dětství. Prožívala jsem s nimi jejich příběhy, smála jsem se pejskovi, který snědl mýdlo, a litovala jsem chudou košilku, se kterou si nechtěl nikdo hrát. A ani na okamžik jsem nepochybovala o správnosti jejich počínání. Jelikož kočička v knize zastupuje ženskou roli, ztotožnila jsem se spíše s ní než s pejskem. Připadala mi totiž moudřejší a jaksi uvědomělejší než roztržitý pejsek. Navíc její bílá, měkká srst značila, že je čistotná a je to také parádnice, oproti rozdrbanému pejskovi. Při předčítání jsem často zapomínala, že se jedná o zvířata a kočičku jsem si představovala jako holku a pejska jako kluka.

Dnes se mi ale otevírá úplně jiný obzor, z nějž mohu na tuto pohádku pohlížet – podrobit ji genderové analýze. Tou ještě Povídaní o pejskovi a kočičce nikdy předtím neprošlo, přitom (jak se budu později snažit dokázat) je toto dílo genderově stereotypní. Při zpětném pohledu si uvědomuji, že

¹ ČAPEK, J., *Povídaní o pejskovi a kočičce*, s. 116.

² Tamtéž, s. 114.

povídky o těchto dvou zvířecích hrdinech v sobě obsahují některé stereotypy týkající se genderu. Například když si pejsek roztrhne kalhoty nebo když si píchne do nohy střepe, kočička mu kalhoty zašije a nohu ošetří jako „správná maminka“. Na druhou stranu povídka o tom, jak vařili dort, se trochu stereotypům vymyká, protože i pejsek se aktivně účastní vaření. Jenže dává do dortu ty potraviny, které si většina z nás spojí se stereotypně představovanými „mužskými“ chutěmi – buřty, cibuli, pepř. Naopak kočička tam přidávala smetanu, čokoládu, cukr apod. Mou domněnku, že se v knize objevují genderové stereotypy, potvrzuje i Jiří Opelík, který napsal ke knize doslov. V něm píše, že se v knize objevuje „lehce ironické podání ústředního páru, v němž má kočička-ženská vždycky pravdu a vždycky poslední slovo vůči pejskovi-mužskému, ale pejskovi se alespoň přiznává lepší informovanost v politice (Jak pejsek s kočičkou slavili 28. říjen)“.³

Pohádky se mohou stát (a často se i skutečně stávají) nástrojem reprodukce genderových nerovností ve společnosti.⁴ Působí totiž na naše nejmenší, jež je nekriticky přijímají a genderový řád poté berou jako přirozený či samozřejmý. Dochází u nich k tzv. genderové socializaci, což znamená, že si dítě osvojí genderové stereotypy a pak je praktikuje v průběhu celého života. Ve své práci se mimo jiné zaměřím na to, jak tato kniha působí na děti a jejich vnímání genderových rolí. V Povídání o pejskovi a kočičce je (či by mělo být) zastoupení obou pohlaví vyrovnané, protože pejsek zastupuje mužské pohlaví (čemuž jsou uzpůsobeny i jeho vlastnosti a role), kočička představuje ženu (a má tudíž odlišné vlastnosti i chování), ale v některých povídáních má vždycky jeden z nich navrch. Např. pejsek diktuje, co napíší děvčatům do Nymburka. Genderově stereotypními pohádkami se neustále upevňuje a potvrzuje genderový řád, který je dětem prezentován všude kolem nich (literatura, televize, reklama),

³ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 113.

⁴ JARCOVSKÁ, L., *Role pohádek a dětské literatury v reprodukci genderových nerovností*, s. 57.

neméně významnou roli v tomto procesu hrají i rodiče, výchova a rodinné uspořádání, také vrstevníci, později partneři a partnerky, ale i různé instituce – škola, práce, politika, hospodářství, náboženství apod.

Ve své práci vycházím z tvrzení, že gender není vrozený, ale je projevem sociální konstrukce. Mnoho antropologických výzkumů potvrdilo domněnku, že biologický determinismus⁵ neplatí, protože přehlíží individuální rozdíly, a ke slovu se dostává konstruktivismus, který tvrdí, že rozdíly mezi muži a ženami jsou sociálně-kulturním výtvozem. Abychom předešli reprodukci genderových nerovností, je nutné poskytnout osvětu, informace a vzdělání v oblasti genderu, stejně jako odstranit genderové stereotypy z výchovy a podrobit společenské instituce genderové analýze. Mezi instituce reprodukcující generové stereotypy řadí Pam Morris právě i literaturu, v níž jsou ženy stereotypizovány s matkou, hospodyňkou, parádnicí a v náboženské literatuře také s hříšnicí.

Musím upozornit, že ve své práci nepopírám subjektivitu. Samozřejmě i já jsem ovlivněna kontextem, prostředím, výchovou a neméně genderovou socializací. Mým cílem zde není nalézt zcela objektivní pravdu. Postupuji tak v rámci tradice feministických studií, které dekonstruují koncept objektivitu. Jak píše Simone de Beauvoir:

„Je samozřejmě nemožné pojednávat o jakémkoli lidském problému bez zaujetí: již způsob, jak klademe otázky a jaké perspektivy přijímáme, předpokládá určitou hierarchii zájmů. Každá kvalita už v sobě zahrnuje hodnoty; neexistuje žádný popis tzv. objektivní, za nímž by nestálo nějaké etické pozadí. Místo abychom se snažili zastřít zásady, které tak nebo onak pronikají, raději je hned vyslovíme.“⁶

⁵ Biologický determinismus považuje rozdíly mezi muži a ženami jako dané od přírody. Rozdíl mezi pohlavími je chápán jako neměnný a bytostný. Ženský a mužský rod je chápán jako binární, vzájemně se vylučující a protikladný.

⁶ DE BEAUVOIR, S., *Druhé pohlaví*, s. 22.

2. Teoretická část

2.1. Pohlaví vs. gender

Pojem pohlaví a gender bývají nesprávně označovány za synonyma. Z hlediska genderových studií je mezi nimi značný rozdíl. Podle Renzetti a Currana je pohlaví v zásadě biologicky ukotvené a určí se hned při porodu, kdežto gender je společensko-kulturní konstrukt, jež se odvozuje od biologického pohlaví.⁷ Tudíž až na základě pohlaví, které je přísně dichotomní, se poté v průběhu života vytváří gender. Podle pohlaví pak od jedince očekáváme (a vyžadujeme) určité chování a vlastnosti, styl oblékání a činnosti i emocionální založení – nutíme mu obraz genderu, odpovídající jeho/jejímu kulturnímu kontextu.

Zatímco představy o biologickém pohlaví jsou téměř ve všech kulturách stejné, genderové konstrukce (genderová nerovnost, genderová dominance) se v různých kulturách liší, a tyto rozdíly jsou poměrně markantní. Z toho vyplývá, že koncept genderu se mění jednak v závislosti na kultuře, dále také v závislosti na historické době – můžeme zde zaznamenat určitý historický vývoj a kulturní podmíněnost.⁸ K pojetí genderu existují různé přístupy: konstruktivistický, esencialistický a naturalistický. Ve své práci budu pracovat s konstruktivistickým pojetím, což znamená, že gender pojmám jako konstrukt, který je nám dán v průběhu socializace, a který je (jak zmiňuji výše) historicky a kulturně proměnlivý. Nepřikláním se tedy k naturalismu, podle nějž jsou rozdíly v chování mezi muži a ženami dány přírodou, ani k esencialismu, který tvrdí, že rozdílnost mužů a žen je esenciálně daná, a tedy neměnná.⁹

⁷ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 20.

⁸ SMETÁČKOVÁ, I., *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitele a učitelky*, s. 9.

⁹ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Mezi obzory*, s. 14.

Beauvoir uvádí, že lidstvo se podle pohlaví dělí na dvě kategorie jedinců, jejichž oděv, tělo, chůze, zájmy a zaměstnání jsou konstruované jako zcela zřetelně odlišené. Muž je vždy chápán jako norma, zatímco žena jako „ta druhá“, odvozená od muže. „Žena je určována a diferencována svým vztahem k muži, nikoliv muž svým vztahem k ní. (...) [O]na je to Druhé.“¹⁰ I přesto je nepostradatelnou součástí společnosti (stejně jako muž), protože doplňuje „Druhou“ polovinu do celku. A mimo všechno ostatní je také nositelkou života, což ji i přes její důležitost sociálně moc nepovznáší.¹¹ Mateřství ani práce v domácnosti totiž není natolik společensky uznávána ani finančně hodnocena jako (mužská) práce ve veřejné sféře. Přestože se v drtivé většině případů právě ženy starají o závislé členy rodiny (děti, přestárlé, nemocné či postižené), nejsou za to dostatečně oceněny.¹²

2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace

S pojmem gender se pojí i pojem genderové stereotypy. Jakýkoliv stereotyp je zjednodušující a souhrnný obecný popis určité společenské skupiny; může být pozitivní či negativní.¹³ Genderové stereotypy nám říkají, jak se má chovat „pravý maskulinní muž“ a jak zase „skutečná femininní žena“. Můžeme konstatovat, že genderový stereotyp je založen na protikladu – u muže si představujeme opačné chování než u ženy a naopak. Jenže to, co je „mužské“ pro jednu společnost, se může lišit od toho, co je chápáno jako „mužské“ ve společnosti jiné. Rozdíly jsou viditelné i v čase. Ještě na začátku století byly dívky oblékány do šatů modré barvy spojené s jemností, zatímco chlapani do růžové, která označovala mužnost.¹⁴ Na počátku 19. století byl muž chápán jako svobodná, autonomní osobnost

¹⁰ DE BEAUVOIR, S., *Druhé pohlaví*, s. 10.

¹¹ Tamtéž, s. 9 – 10.

¹² HAVELKOVÁ, H.; VODRÁŽKA, M., *Žena a muž v médiích*, s. 5.

¹³ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 20.

¹⁴ Tamtéž, s. 93.

s vlastním rozumem a občanskými i majetkovými právy, kdežto žena jako domácí hospodyňka, ekonomicky závislá a podřízená svému okolí (hlavně manželovi a rodině), bez občanských a majetkových práv, méně inteligentní, nesamostatná. S ženami bylo jednáno jako s „neobčankami“.¹⁵ V dnešní západní společnosti se od žen očekává pasivita, závislost, citovost, pečovatelský přístup, starost o zevnějšek a nevelká technická zdatnost. U muže by měla dominovat nezávislost, schopnost prosadit se a ovládat své city.¹⁶ Dívky a chlapci i ženy a muži se snaží těmto stereotypů, které od nich společnost vyžaduje, dostát a nevykykat se jim, protože ve většině případů je porušení stereotypu vnímáno negativně (např. jako deviantní). Funguje zde při tom systém sociální kontroly – rodiče, vrstevníci a vlastně celá společnost dohlíží na to, aby byly stereotypy dodržovány. To má za následek homogenizaci mužů a žen jako skupiny.

Genderové stereotypy jsou spojené se značnou polarizací – muž je chápán v protikladu k ženě a naopak, tzn., že muž se pozná tak, že to není žena; žena se pozná tak, že to není muž. Člověk má tendenci myslet v protikladech, uspořádávat si svět na základě opozit (dobro – zlo, černá – bílá, den – noc, muž – žena). Protiklad je vždy tvořen párem. Simone de Beauvoir v díle *Druhé pohlaví* uznává, že kategorie Druhého je základní kategorie lidského myšlení. Ve dvojici muž – žena má žena podřadné (druhotné) postavení. Žena prezentuje vše, co muž není. Muž je v tomto vztahu ztělesněním normy. Ženství nemůže být samo o sobě, nýbrž existuje pouze ve vztahu k mužství. Patriarchální řád (v němž mají muži nadřazené postavení vůči ženám a vlastnosti a činnosti chápané jako mužské jsou ceněny více než ženské¹⁷) pak vystupuje jako přirozený a zavedený již

¹⁵ Viz HAVELKOVÁ, H., První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly.

¹⁶ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 20.

¹⁷ Tamtéž, s. 22.

dávno před námi. Závislost žen ale není výsledkem nějaké události nebo historického vývoje.¹⁸

Genderové stereotypy přijímáme procesem genderové socializace. Renzetti a Curran definují socializaci jako proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy, včetně těch, jež se týkají genderu.¹⁹ Socializace probíhá po celý život, ale největší vliv na nás má právě v dětství, kdy si jí nejméně uvědomujeme a nemůžeme se jí účinně bránit. Jelikož je výchova stále v naprosté většině v rukou žen-matek, je na nich, aby dětem předávaly mimo jiné i genderový řád. Nancy Chodorow upozornila, že matky jinak vychovávají dívky a jinak chlapce – dívky jsou socializovány ke vztahovosti (na prvním místě jsou vztahy, až poté vlastní já), chlapci naopak k separaci (hlavně samostatnost a ostré hranice svého já).²⁰ U chlapců se navíc používá systém posilování (ať už negativního nebo pozitivního), čímž se opět dosahuje toho, aby jejich chování odpovídalo jejich genderu. Chlapci jsou povzbuzováni k tomu, aby byli nezávislí, schopní řešit problémy, asertivní a zvědaví, zatímco dívkám je vštěpována závislost, pasivita a domáckost.²¹

Genderová socializace neprobíhá jen v rámci výchovy, i když právě ve výchově je nejzřetelnější a nejpřímější. Socializace probíhá i ve skupině vrstevníků nebo v pracovním kolektivu, kde si jedinci navzájem „hlídají“ své genderové role a uvědomují si, že jejich porušováním se vymykají ostatním, za což může následovat většinou negativní reakce (chlapec hrající si s panenkou sklídí posměch; dívka, která chce s chlapci hrát na vojáky, bude nejspíše odmítnuta, apod.). Na dítě působí také to, jak dospělí jednají mezi sebou i s ním samým, jak dítě oblékají, s jakými hračkami si dítě hraje a jaké pohádky mu čtou. I literatura je jednou ze společenských institucí,

¹⁸ DE BEAUVOIR, S., *Druhé pohlaví*, s. 11.

¹⁹ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 93.

²⁰ HAVELKOVÁ, H., První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly, s. 180.

²¹ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 122.

pomocí níž probíhá (genderová) socializace. Literatura a potažmo i jazyk poskytuje dítěti přehled o společenských hodnotách a normách.²²

2.2.1. Role jazyka v procesu genderové socializace

Podle psychoanalytické teorie nabýváme genderovou identitu v okamžiku, kdy si uvědomujeme své vlastní já (ve 3. – 4. roce života). Přijímáme symbolický řád a spolu s ním se mužství či ženství stává neoddelitelnou součástí naší identity.²³ Klíčovou roli v tomto procesu hraje také jazyk. Svět od raného dětství vnímáme skrze systém hodnot obsažený ve slovech. Pokud se identifikuji jako dívka, zároveň tím přijímám veškerý kulturní význam obsažený v tomto slově. Hodnoty zahrnuté ve slovech se nám zdají jako přirozené, protože si jazyk osvojujeme již ve velmi útlém věku. „Může se zdát, že být ženou „přirozeně“ znamená být něžná a starostlivá, jinými slovy být „femininní“. Být mužem obvykle znamená v té či oné formě projevat sílu a aktivitu, zkrátka být „mužný“.“²⁴

V českém jazyce se pak od pojmu muž odvozuje slovo vzmužit se (pozitivní význam), kdežto od slova žena či baba jsou odvozena slova zbabělost, baba (ve spojení *nebud' baba* = slaboch), zbabrat, atd., které mají negativní význam. Renzetti a Curran uvádějí další příklady slov, v nichž maskulina mají neutrální význam, kdežto feminina mají negativní nebo pejorativní konotace. Mezi tato slova patří v českém jazyce např. muž – mužatka, patron – matrona, běh – běhna, měch – měchna, starý mládenec – stará panna (z anglického originálu *spinster*, což původně znamenalo *přadlena*).²⁵ Na sexismus (např. užívání generického maskulina a přehlížení ženského rodu) obsažený v jazyce se zaměřuje feministická filosofie jazyka. Jejím cílem je nastolit genderovou rovnost jazyka a tím zamezit symbolické

²² MORRIS, P., *Literatura a feminismus*, s. 18.

²³ HAVELKOVÁ, H., První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly, s. 180.

²⁴ MORRIS, P., *Literatura a feminismus*, s. 18.

²⁵ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 174.

diskriminaci.²⁶ Jazyk totiž nahlíží jako nástroj moci, jako symbolickou strukturu, která je formována, ale zároveň sama formuje identitu jednotlivců a sociální realitu. „[N]evnímá jazyk jako pouhý neutrální nástroj komunikace, jež se řídí striktními formálními pravidly (jako je například užití generického maskulina jako zástupného označení).“²⁷ Dále si všímá toho, jak pojmy, které považujeme za „neutrální“, legitimizují a reprodukují aktuální společenské uspořádání.²⁸ Změnou mluvních návyků se mohou projevy genderové diskriminace odstranit. O to se snaží feministická literární kritika, která se zabývá problematikou jazyka a jeho vlivu na literaturu. Jazyk nepovažuje za neutrální prostředek k popisu reality, ale naopak za budovatele této reality.²⁹

Český jazyk (stejně jako i jiné jazyky) považuje za normu generického maskulinum. To funguje jako zástupné označení mužů i žen – např. žáci, studenti, učitelé, politici, apod. Použití maskulina však vytváří dojem, že ženy nejsou aktivně přítomny, že jsou pouze „zastoupeny“ muži, tudíž jsou vynechány. „Generické maskulinum tím, že nezviditelňuje ženy v jazyce, ve svém důsledku přispívá k vytváření (a potvrzování) reality, kde se mužská dominance jeví jako přirozená a neměnná danost, ačkoliv je produktem lidské činnosti.“³⁰ Dalším problémem je genderová nerovnost v oslovování a označování osob – k tomu se také povětšinou využívá maskulinum: milí žáci; napiš, co sis zapamatoval; občané naší země; apod. Dívky a ženy se pak mohou cítit úplně vyloučeny.³¹

²⁶ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 34.

²⁷ Tamtéž, s. 44.

²⁸ Tamtéž, s. 41.

²⁹ MORRIS, P., *Literatura a feminismus*, s. 151.

³⁰ KYNČLOVÁ, T., *Analýza Erbenovy Kytice v kontextu feministických literárních teorií*, s. 14.

³¹ SMETÁČKOVÁ, I., *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitele a učitelky*, s. 29.

2.3. Gender v literatuře

Pro mou bakalářskou práci je důležité zabývat se podrobněji obrazem genderu v literatuře. Pojem gender jsem definovala již výše, nyní se zaměřím na definici pojmu literatura. Pam Morris v knize *Literatura a feminismus* definuje literaturu takto: „[O]značení souboru textů, jež se vyznačují určitými estetickými hodnotami; tento soubor textů se také často nazývá „literární kánon“. „Literatura“ je kromě toho také instituce spjatá především se vzděláváním a vydáváním knih. V neposlední řadě je „literatura“ rovněž určitým druhem kulturní aktivity, zahrnující tvorbu, čtení, hodnocení a vyučování děl literárního kánonu.“³² Literární kánon³³ se stal terčem kritiky feministických teorií. Ty tvrdí, že literární kánon je androcentrický projekt, který podporuje a udržuje patriarchální systém a funguje i jako prostředek socializace.³⁴ Žáci se totiž ve školách učí v naprosté většině o dílech mužů, zatímco ženy-autorky jsou v literárním kánonu v menšině. Feminismus se snaží, aby byly do kánonu zařazeny i ženy-autorky, jenže dodatečné doplňování a vyzdvihování jednotlivých autorek a jejich děl pak zpětně působí to, že na ženy-spisovatelky zařazené v literárním kánonu je nahlíženo jako na výjimky, které stejně jen potvrzují pravidlo. Tato díla jsou posuzována jako zvláštní případy, což pak působí úplně naopak, než je původně míněno. Dosáhnout objektivního názoru v posuzování literární kvality je tedy mnohem těžší než se zdá.

³² MORRIS, P., *Literatura a feminismus*, s. 17.

³³ Literární kánon je souborem děl, která jsou v rámci určité tradice shledávána jako nejvýznamnější, reprezentují nejprestižnější formu výrazu, prošla zkouškou věků a/nebo se vyučují na všech stupních vzdělávacího systému a představují součást „našeho literárního dědictví“. Kánon je výtvorem člověka, a jako takový si rozhodně nemůže dělat ambice na reprezentativní a hodnotově neutrální zastoupení takových příběhů, skutků a idejí, stejně tak neodráží veškeré estetické výrazové prostředky, kterými společnost disponuje. (KYNČLOVÁ, T., *Analýza Erbenovy Kytice v kontextu feministických literárních teorií*, s. 43 – 44).

³⁴ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 11.

Dříve byla díla psaná bez výjimky jen muži a výhradně pro muž-čtenáře. Jak se tato skutečnost projevila na prezentaci žen v literatuře? V dílech mužů-autorů se často projevuje androcentrický názor, který je nutné přehodnotit. Muži (ať již vědomě či nevědomky) vytvářejí mylný obraz žen, který je poté interpretován jako skutečnost. Ženy jsou totiž mnohdy vnímány jako homogenní kategorie, která má stejné hodnoty, představy a názory, vlastnosti, apod. Jenže skutečná žena a její každodenní problémy jsou mnohdy vzdálené od literárních hrdinek a jejich zážitků.³⁵ Kladná hrdinka by podle obecně přijímané představy měla být submisivní, konformní k požadavkům patriarchální společnosti, oddaná manželka, obětavá matka nebo čistá panna.³⁶ „[V] rozdílných kulturách je ženskost ztělesněním přírody, krásy, čistoty a dobra, ale zároveň i zla, kouzel, zkaženosti a smrti.“³⁷ Můžeme si všimnout dvojakosti v zobrazování žen – žena je buď idealizována (jako bohyně) nebo zatracována (jako hyena). Žena je jako Eva (neposlušná hříšnice) a zároveň jako Panna Marie (idol ženství, čistoty a oddanosti). Objevuje se zde dichotomie anděla a příšery. Správná feminita se rovná pasivitě, poddajnosti, oddanosti a kráse (obraz anděla), zatímco ženská kreativita, vlastní vůle či snad autorita se odsuzuje (obraz příšery). Tyto protipóly mohou být v díle zobrazeny např. v roli zlé macechy a její milosrdné nevlastní dcery. Tím se vyjadřují dvě naprosto rozdílné povahy ženské existence.³⁸

Autoři vycházejí především z archetypů, které představují typologickou charakteristiku postav a modelový vývoj příběhu. Jakýkoliv archetyp neboli předobraz je vytvořen, je to konstrukt. Právzor mužství (animus) představuje vědomí, logos, tvořivost, duchovní sílu a moc, kdežto

³⁵ KNOTKOVÁ, B.; VĚŠÍNOVÁ, E., *Ponořena do Léthé: sborník věnovaný cyklu přednášek Metafora ženy 2000–2001*, s. 8.

³⁶ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 23.

³⁷ MORRIS, P., *Literatura a feminismus*, s. 27.

³⁸ KNOTKOVÁ, B.; VĚŠÍNOVÁ, E., *Ponořena do Léthé: sborník věnovaný cyklu přednášek Metafora ženy 2000–2001*, s. 28 – 34.

pravzor ženství (anima) prezentuje nevědomí, citovost, erotičnost. Obě pohlaví ale mají oba tyto předobrazy v sobě (muži mají v sobě část animy, ženy mají také anima).³⁹ Právě na základě genderových archetypů se vytváří genderové stereotypy a genderové role.⁴⁰ V literárních textech mužů-autorů byly ale postupně pozitivní femininní archetypy vynechávány či deformovány, čímž se postupně upevňovala negativní představa o ženách. V dávných příbězích či pohádkách byly ženy zobrazovány jako bojovné bohyně či kněžky, od 15. století vzbuzovaly ženy (nejen v literatuře) představu lstivé, zrádné a smilné postavy. Z moudré a mocné ženy se stala čarodějnice, kterou bylo nutné upálit.⁴¹ Kočička vystupuje v knize v různých rolích. Vzhledem k tomu, že se jedná o pohádku pro děti, jsou v ní některé aspekty vynechány (např. sexualita) a text není zatížen ani náboženským obsahem (chybí např. koncept hříchu). Přesto je zobrazována buď jako archetyp panny (má bílou srst, je neposkvrněná, má čisté úmysly) nebo jako matka (stará se o pejska, vypráví mu pohádku, ví si téměř vždy rady, stojí pevně nohama na zemi). Zatímco pejsek figuruje v knize jako aktivní, racionální postava, někdy ovšem také jako zbrklý a poněkud dětinský.

2.4. Pohádka jako literární útvar

Pohádku (dříve též báchorka) řadíme k žánru lidové slovesnosti. Jedná se o „krátký fiktivní příběh s nepravděpodobným dějem, ve kterém se objevují fantazijní bytosti jako např. čert, víla, čarodějnice, obr, aj.; (...).“⁴² Pohádka bývá místně i časově nedefinovaná. V pohádkách se objevují nadpřirozené bytosti a kouzelné předměty, neživé věci v nich ožívají a

³⁹ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 18, 93.

⁴⁰ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Mezi obzory*, s. 190.

⁴¹ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 113, 120.

⁴² <http://ireferaty.cz/504/4963/Literarni-utvary>, cit. 25. 2. 2014.

berou na sebe vlastnosti a chování lidí (personifikace se objevuje i v Povídání o pejskovi a kočičce), zároveň v ní většinou vyhrává dobro nad zlem.⁴³ Pohádky se dělí na lidové, které byly sepsány sběrateli (např. Boženou Němcovou), a autorské (neboli moderní).⁴⁴ Povídání o pejskovi a kočičce bychom mohli zařadit k autorským pohádkám.

Jak je gender prezentován v dětské literatuře? „Tradiční dětská literatura obvykle ženský element buďto zcela pomíjí, anebo popisuje muže a ženy až křiklavě stereotypním způsobem.“⁴⁵ Mužské postavy plní i v dětské literatuře roli aktivního jedince, nebojácného hrdiny a cílevědomého vůdce, kdežto ženy jsou zobrazeny jako pasivní, závislé a mnohdy jen ve vedlejších rolích. Muži vykonávají nejrůznější povolání a činnosti, ženy jsou zakotveny v domácích pracích.⁴⁶ Další fakt je, že ve většině pohádek (i v těch se zvířecími postavami), převažují mužské postavy.⁴⁷ Ty se v pohádkách (např. Medvědi od Kolína, Broučci, Štaflík a Špagetka, Křemílek a Vochomůrka, kocour Mikeš, Krteček, Šmoulové a jedna Šmoulinka, Sněhurka a sedm trpaslíků, apod.) objevují mnohem častěji než ženské (např. Žofka, Chytrá Horákyň), případně jsou v pohádce zastoupena obě pohlaví (např. Pejsek a kočička, Fík a Ája, Káťa a Škubánek, Mach a Šebestová). Ale pohádky s dvojicí hrdinek se hledají mnohem obtížněji.⁴⁸ I to se ale postupem času mění a zlepšuje ve prospěch žen, respektive ve prospěch genderové rovnosti. Moderní pohádky se již genderovou problematiku snaží více či méně respektovat a zohledňovat. Otázkou zůstává, jaký mají tyto genderově netypické pohádky ohlas u dětí i dospělých, a zda to nevnímají spíše negativně. Výzkumy potvrdily, že většina dětí nepřijímá tyto genderově nestereotypní pohádky a nedokáže se

⁴³ LIPPMAN, K., *Příručka k výuce literatury na střední škole 1. díl*, s. 41.

⁴⁴ <http://ireferaty.cz/504/4963/Literarni-utvary>, cit. 25. 2. 2014.

⁴⁵ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 117.

⁴⁶ Tamtéž, s. 117.

⁴⁷ Tamtéž, s. 118.

⁴⁸ JARKOVSKÁ, L., *Role pohádek a dětské literatury v reprodukci genderových nerovností*, s. 61.

ztotožnit s jejich hrdiny. Zároveň ale děti vychovávané v genderově nepolarizujícím prostředí neměly s takovými pohádkami sebemenší problém. To dokazuje, že nestereotypní genderová socializace je možná.⁴⁹

Pohádky jsou vnímány jako nerealistické příběhy, jako svět fantazie, ale to neplatí univerzálně. I v pohádkách se odráží konkrétní společenská struktura. Jelikož jsou pohádky určené především pro dětské čtenáře a čtenářky, ovlivňují jejich vnímání genderových rolí a děti si pomocí nich osvojují příslušnost k genderu, svou genderovou identitu a roli. „Hlavní hrdina je častěji mužského rodu, ženské postavy jsou pasivní, úspěchu dosahují krásou, nikoli vlastní šikovností, jejich osud je v rukou mužských postav.“⁵⁰

Zatímco jiné stereotypy a nerovnosti jsou v pohádce překonány (chudák si může vzít princeznu a stane se z něj král), genderové uspořádání zůstává v pohádkách stále stejné (udatný rytíř zachrání nevinnou pasivní princeznu). Děti se v pohádkách učí rozlišovat dobro a zlo, věří v dobré konce a potrestání zla. Věří ale také tomu, že když bude dívka pasivní a chlapec aktivní, budou spolu šťastni až do smrti. Představují si, že když bude chlapec odvážný (a zabije draka) a dívka poslušná (poslechne otce a vezme si toho, kdo draka zabil), vše dobře dopadne. Toto přesvědčení pak později aplikují i v reálném životě. Zároveň se dívky z pohádek učí, že krása je jediný způsob, jak něčeho dosáhnout, že dbát o svou krásu je hlavní náplní života ženy – princezna je přece vždy načančaná, upravená, čistá. Na druhou stranu se mohou v pohádkách objevit i ženy, které se vymykají běžnému životu ženy, a jsou proto označeny za zlé, škaredé, mocné – čarodějnice.⁵¹

⁴⁹ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 119.

⁵⁰ JARKOVSKÁ, L., *Role pohádek a dětské literatury v reprodukci genderových nerovností*, s. 57.

⁵¹ Tamtéž, s. 61.

3. Metodologie

3.1. Vzdorné čtení

Tuto metodu rozpracovala Judith Fetterley a zveřejnila ji ve své knize *The resisting reader* (1978). Fetterley vyzývá čtenářky, aby vzdorovaly zavedeným androcentrickým interpretacím, a na dílo se dívaly svým vlastním pohledem. Vzdorné čtení vlastně představuje alternativní výklad literárních děl a umožňuje rozkrývání sexistických schémat v literatuře.⁵² Ukazuje, že interpretace textu se mění v závislosti na genderu čtenáře/čtenářky. Naprostá většina literárních děl je psaná muži-autory, kteří zobrazují ženy určitým (mnohdy negativním) způsobem (viz výše kap. 2.3. Gender v literatuře) a ženy jsou nuceny se s tímto zobrazením ztotožnit. „Fetterley (...) poukazuje na schizofrenní pozici žen-čtenářek, jejichž autentické prožitky při čtení knih, jsou v rámci patriarchálního symbolického řádu zpochybňovány jako irelevantní, pakliže se rozcházejí s dosavadním diskursem a dominantní interpretací konkrétního literárního díla. Ženám je tedy zapovězena ať pozitivní či negativní reakce na čtené dílo, pokud představuje alternativu k jeho tradičnímu pojetí.“⁵³

Čtenářky tak běžně musejí číst pohledem mužů, jsou nuceny přijmout patriarchální řád, ztotožnit se s hodnotami mužských hrdinů a ne ženských protagonistek. Dílo (či spíš autor díla) jim mnohdy nedá ani jinou možnost, než ženskou hrdinku odsoudit, ačkoliv nerady a s pochopením pro její jednání. Ženy tím přijímají (negativní) literární obraz ženy a samy na sebe pak mohou pohlížet jako na méněcenné a poslušnost budou považovat za pozitivum. Jakmile se totiž hrdinka jakkoliv vymyká „běžnému ženskému chování“ (práce v domácnosti, péče o děti, poslušnost manželovi,

⁵² KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 13.

⁵³ KYNČLOVÁ, T., *Analýza Erbenovy Kytice v kontextu feministických literárních teorií*, s. 21.

žádné zásahy do veřejné sféry), dá se očekávat, že ji za to stihne trest, aby se mohl opět nastolit pořádek. A mužští autoři po ženách-čtenářkách chtějí, aby s tímto trestem souhlasily a braly ho jako odstrašující příklad, kterého by se měly v reálném životě vyvarovat, protože by tím ohrožovaly samy sebe a především patriarchální systém.⁵⁴

Je tudíž nutné, aby se ženy-čtenářky (ale i muži-čtenáři) oprostily od zavedených interpretací a způsobů čtení a začaly číst tak, jak se doposud nečetlo – „jako žena“ („reading as a woman“). S tímto stylem čtení, které je podobné vzdornému čtení, přichází Jonathan Culler. Číst „jako žena“ znamená číst v protikladu vůči dominantnímu (androcentrickému) stylu. Nejedná se zde o to, číst jako žena biologického pohlaví ovlivněná svými pudy či hormony, ale číst proti ustrnulým způsobům interpretace, tzn. nepřijímat a neidentifikovat s genderovou hierarchií apod., která je v dílech mnohdy zakořeněna. Stejně jako ženy jsou vedeny k tomu číst jako muži, mohou i muži být vedeni k tomu číst jako žena. Číst jako žena tedy mohou (a měli by) i muži, kteří jsou si vědomi genderových nerovností a nechtějí je jen slepě následovat a udržovat.⁵⁵

V rámci této práce se budu snažit číst Povídání o pejskovi a kočičce pomocí vzdorného čtení. Budu tak odkrývat implicitně obsažené genderové stereotypy, nic nebudu brát za samozřejmé a pokusím se veškeré jednání a vlastnosti hlavních hrdinů popsat s ohledem na problematiku genderu a genderových rolí, které ve vyprávění zastupují.

⁵⁴ KYNČLOVÁ, T., *Analýza Erbenovy Kytice v kontextu feministických literárních teorií*, s. 21.

⁵⁵ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*, s. 13 – 14.

4. Analytická část

Rozhodla jsem se, že pro genderovou analýzu nebudu vybírat jen některé příběhy, protože můj výběr by nebyl celistvý, což by mohlo způsobit, že bych závěr své práce nemohla vztáhnout na celou knihu. Analýze tedy podrobím všech deset povídaní.

U každého příběhu nejprve stručně shrnu děj, poté přistoupím k metodě vzdorného čtení, jejíž pomocí provedu kvalitativní analýzu. Budu si při ní všimnout činností a situací, do nichž jsou postavy uvedeny, a možnostem, které v jednotlivých situacích mají – jestli mohou zasáhnout do děje a změnit ho. Pozornost zaměřím také na genderové uspořádání, a zda pozice a jednání postav tomuto uspořádání odpovídá či se mu vymyká. Analyzovat budu především hlavní postavy - těmi jsou ve všech příbězích pejsek a kočička. Vedlejší postavy se v jednotlivých vyprávěních mění či v nich vůbec nevystupují.

Ještě předtím, než začnu s analýzou, chtěla bych upozornit na fakt, že pejsek ani kočička nemají v knize vlastní jméno. Po celou dobu jsou pojmenováni jako pejsek (pes, psíček) a kočička (případně kočka). I sami hlavní hrdinové se mezi sebou neoslovují jménem. Přitom zvyk pojmenovat domácí mazlíčky nám připadá naprosto samozřejmý a pro zvířecí členy domácnosti existuje mnoho jmen. Proč je tedy autor nepojmenoval? Možná, že si žádné ze zvířecích jmen nevybral, protože by přesně nevystihovalo povahu hlavních hrdinů, ale mohl jim přece nějaká jména vymyslet. Nebo tato obecnost pojmenování byla záměrná? Můžeme se domnívat, že tak chtěl docílit toho, aby postavy i jejich charakteristiky byly univerzálně platné a daly se použít na kteréhokoliv pejska a kočičku.

Dále bych se chtěla pozastavit nad skutečností, že pejsek a kočička sice představují „ideální“ (partnerský) pár, ale děj knihy není nikde zatížen jejich romantickou láskou. Sice spolu žijí v jedné domácnosti jako dospělí,

tudíž by se dětem mohli jevit jako maminka a tatínek, spíše než jako sestra a bratr, kluk a holka. Ale nikde se v knize neseťkáme s tím, že by se k sobě chovali jako manželé, že by si vyjadřovali lásku. Mohli bychom namítat, že je to dáno jejich druhovou rozdílností. A i to je zajímavé. Proč si autor vůbec zvolil zrovna spojení psa a kočky, když se v běžném jazyce používá k označení nevraživosti?⁵⁶

4.1. O pejskovi a kočičce, jak si myli podlahu

4.1.1. Děj

Celou knihu otevírá vyprávění, jak si pejsek s kočičkou myli podlahu. Pejsek a kočička spolu totiž žili ve společné domácnosti a měli na starost udržovat dům v čistotě. Snažili se v tom napodobovat lidi, ale ne vždy se jim to dařilo. I přes silnou personifikaci to stále byla zvířata. Na úklid se začali připravovat tím, že kočička nejprve vyndala na stůl mýdlo a odešla do komory pro další věci, ale mezitím pejsek omylem mýdlo snědl. Mýdlo ho štípalo a z očí mu tekly slzy, což kočičku vyděsilo, ale poradila mu, ať se napije hodně vody a došla koupit nové mýdlo. Pak ale zjistili, že jim chybí kartáč na podlahu. Kočičku napadlo, že místo kartáče použijí pejskovu srst, která je hrubá a vypadá úplně jako kartáč. Kočičky kožich se jim zase hodil jako ručník, protože byl měkký. Tak podlahu vytřeli jeden druhým. A poté se museli navzájem vyprat a usušit na šňůře.

4.1.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Na začátku příběhu se kočička ujme aktivní role a rozhodne, že je potřeba umýt podlahu. Dalo by se předpokládat, že pejska samotného by to ani nenapadlo, jelikož on (jako zástupce mužů) se o domácí práce moc nestará.⁵⁷ Když už se tedy naši hrdinové domluví, že je potřeba podlahu

⁵⁶ V každodenní mluvě se říká: „Jsou na sebe jako pes a kočka“, což značí nepřátelství, vzájemné antipatie.

⁵⁷ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

vytříť, pejsek ani neví, jak se to dělá: „,Ale jak to uděláme?“⁵⁸ Očekává, že kočička jako žena-hospodyně ví, jak se myje podlaha, a kočička nezklame, když řekne: „,To je přece lehké.“⁵⁹ To odkazuje k představě domova jako sféry pro ženu, zatímco sféra mimo domov je považována za mužskou.⁶⁰

Kočka pošle pejska pro vodu, protože to je pro ni těžká práce, a mezitím připraví na stůl mýdlo. Jenže pejsek si ho splete se sladkostí a sní ho, což nám hned zprvu vnucuje představu, že je pejsek tak trochu hloupý či zbrklý, když nepozná mýdlo. Jakoby muži neměli moc valné vědomosti o hygieně, která je prezentována jako ženská doména.⁶¹ Kočka ho tedy musí poučit: „,Ty jsi ale hloupý, (...) vždyť to bylo mýdlo! A mýdlo je přece k mytí a ne k jídlu.“⁶² Kočka naopak působí uvědoměle, neřku-li chytře. Jako správná hospodyňka má v kufříku schované mýdlo, zatímco pejsek ani neví, jak mýdlo vypadá. Zároveň kočička přebírá roli pečovatelky⁶³, která si za všech okolností ví rady a řekne pejskovi, aby se hodně napil, že to pak přestane štípat. A na kočičce potom také zůstane, aby vzala peníze a došla koupit nové mýdlo.

Když už se konečně mohli pustit do úklidu, zjistili, že nemají kartáč na podlahu. I na to ale kočička myslela a navrhla, že by místo kartáče mohli použít pejskovu srst. V této části příběhu je pěkně a obrazně popsáno jejich vzezření – pejskova srst je přirovnána k hrubému kartáči a kočičina srst k měkké utěrce. Kočka říká: „,[V]šak ty máš na sobě takové hrubé a ježaté chlupy, jako jsou na kartáči, a tak můžeme tu podlahu vydrhnout tebou.“⁶⁴ A pejsek na to: „,[Ty] máš takové pěkné měkké chloupky na

⁵⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 6.

⁵⁹ Tamtéž, s. 6.

⁶⁰ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁶¹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁶² ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 6.

⁶³ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁶⁴ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 8.

sobě, to je jako ten nejlepší ručník!“⁶⁵ Z obrázků také víme, že kočička má sněhově bílou barvu (bílá jako znamení čistoty) a uhlazenou srst, kdežto pejsek je hnědý a rozježený. Opět se můžeme odvolávat na představu upravené a čistotné ženy oproti ležérnímu a tak trochu zanedbanému muži.⁶⁶

Podlahu tedy vydrhli pejskem a do sucha vytřeli kočičkou, jenže si neuvědomili, že špína z podlahy jim zůstane na kožichu. Pejška napadlo, že by se mohli navzájem vyprat, jako se pere prádlo. V této situaci by se spíše dalo očekávat, že s tímto návrhem přijde kočička, ale opak je pravdou. Připravili si necky s vodou a jeden druhého vyprali. Přestože kočička působí jako jemná a slabá, dokázala pejška na valchu tolik přitlačit, až jí prosil, aby ho nedrhla tak silně. Pak zase pejsek drhnul kočičku a také ji nešetřil, až se bála, že jí vydrhne do kožichu díru. Nakonec se vyždímali a jeden druhého pověsili na šňůru, ovšem trochu nešikovně: „Nejdřív pověsíš na šňůru ty mně, a až budu viset, tak slezu a pověsím zas tebe.“⁶⁷ Ani jednomu nedošlo, jak je tento plán absurdní. Pověstná mužská racionalita ani ženská intuice se zde neprojevily.⁶⁸

Rozdělení rolí je v tomto příběhu vyrovnané – i pejsek se stejnou měrou jako kočička podílí na úklidu i na následném praní; kočička vystupuje stejně aktivně jako pejsek a oba zasahují do děje. Dokonce bychom mohli kočičku označit za aktivnější, protože ona navrhne, že je potřeba umýt podlahu, ona dá pejskovi za úkol dojít pro vodu, ona mu radí, co má dělat, když snědl mýdlo apod. Pejsek ale nezůstává zcela pasivním – on vymyslel, že podlahu vysuší kočičkou, jeho napadlo, že se poté vzájemně vyperou atd.

⁶⁵ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 8.

⁶⁶ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁶⁷ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 10.

⁶⁸ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 6 – 7.

4.2. Jak si pejsek roztrhl kalhota

4.2.1. Děj

V druhém příběhu se pejsek s kočičkou jednou odpoledne vydali na výlet do lesa. Tam potkali zajíce, který se pejskovi posmíval, že má každé ucho jinak. Pejsek se po něm vrhl do křoví, ale zajíc mu utekl. Poté míjeli hlouček dětí a ty se pejskovi také smály, jenže tentokrát už ne proto, že by měl uši nakřivo, ale proto, že si v tom trní roztrhl kalhoty. Kočička mu tedy kalhoty zašila provázkem (dešťovkou) a šli dál. Chvíli na to potkali slepici a ta kroutící se dešťovku z kalhot vyzobla. Kočička se na ní rozzlobila, tak jim slepice poradila, aby šli ke švadleně. Ta za odměnu, že jí vychytali všechny myši v komoře, kalhoty zašila.

4.2.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

V tomto příběhu se nejprve pejsek ujímá aktivní role – rozhodne, že půjdou na výlet do lesa. Kočička souhlasí a její první starostí je vzhled. Nejde jí ani tak o to, kam půjde, jako spíš o to, aby dobře vypadala. „Jenom škoda, že nemám žádný slunečník (...). Dělala bych s ním v lese parádu.“⁶⁹ Naopak pejskovi je jeho vzhled lhostejný – jedno ucho má nahoru a druhé nakřivo – za což ho kočička kárá a chce, aby se také upravil. Pejsek ale není zvyklý se parádit před tím, než vyjde z domu, a tak na kočičku musí čekat. „A teď už se dlouho neolizuj a pojď.“⁷⁰ Tato pasáž zcela odpovídá představě, že žena je vždy parádnice, dbá na svůj vzhled⁷¹ a muži (i ostatní ženy) ji podle vzhledu hodnotí a přistupují k ní.⁷² Zároveň je zde vyjádřena skutečnost, že muži jsou se svou úpravou hned hotovi, svůj vzhled nijak dlouze neřeší a na ženu pak musejí čekat, žena je „zdržuje“.

⁶⁹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 14.

⁷⁰ Tamtéž, s. 14.

⁷¹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁷² BOURDIEU, P., *Nadvláda mužů*, kap. Ženské bytí jako bytí-viděné (s. 59 – 63).

Přitom si ani sami neuvědomují, že vlastně ženu tlačí do pozice, aby byla za všech okolností fyzicky přitažlivá a aby reprezentovala muže.

Jakmile vstoupí na scénu zajíc, začne se pejskovi posmívat kvůli křivým uším. Pejsek by si ho možná ani nevšímal, jen kdyby ho na něj kočička neupozornila: „ ,Koukej, on se ti posmívá.“⁷³ Pejsek si to před kočičkou nemohl nechat líbit, tak se rozzlobeně a nebojácně vrhl za zajícem do křoví. Zde se hodí doplnit, že boj je typicky „mužskou záležitostí“, do níž se kočička coby žena nemůže nijak plést. Proto se od ní ani neočekává, že zaútočí. Útok nechává na pejskovi.⁷⁴ Jenže jemu zajíc utekl. Tuhle potupu pejsek před kočičkou omlouval tím, že v křoví bylo moc trní. „ ,[A]le kdybych byl chtěl, byl bych ho dohonil.“⁷⁵

Když pejsek zjistil, že má z křoví roztrhané kalhoty, hned se ptal kočičky, jestli s sebou nemá nit. Spoléhal se na to, že kočička (potažmo žena) s sebou vždy a všude nosí jehlu, přitom jeho samotného by asi ani nenapadlo vzít si s sebou na výlet šitíčko. Šití je prezentováno jako ženská domácí práce.⁷⁶ Kočička tedy měla nad pejskem navrch. Jen ona mu v tuto chvíli mohla pomoci a kalhoty zašít. Jenže neměla čím. Začali tedy hledat, co by se dalo použít místo nitě. Pejsek uviděl na zemi dešťovku, o níž byl přesvědčen, že je to provázek: „ ,[V]idiš, je to provázek! Vezmi ho a zašij mně ty katě!“⁷⁷ V této situaci se opět oba zachovali hloupě, protože nepoznali dešťovku. Kočička si myslela, že je to tužka, naopak pejsek v ní zase viděl provázek.

Jak šli dál, potkali slepici, která viděla, že se pejskovi z kalhot vyvlíká dešťovka, a tak mu jí vyzobla. Slepice to s pejskem myslela dobře, chtěla ho před dešťovkou ochránit, ale kočička jí za to vynadala, protože teď měl pejsek v kalhotách opět díru. Slepice jim alespoň poradila, kde bydlí

⁷³ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 16.

⁷⁴ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 8.

⁷⁵ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 16.

⁷⁶ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁷⁷ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 18.

švadlena. Chtěla bych upozornit, že je slepice neposílá za krejčím (který i dnes představuje jakési vznešené šití neobyčejných oděvů), ale za „obyčejnou“ švadlenou (která šije běžné a každodenní oblečení). Pierre Bourdieu v knize *Nadvláda mužů* mluví o rozdílech mezi hodnocením mužských a ženských činností: „(...) [T]ytěž činnosti, jevící se v ženských rukách jako nedůležité a nepatrné, snadné a nevýznamné, [se] mohou jevit jako vznešené a obtížné, jestliže je vykonává muž. Vezměme třeba rozdíl mezi kuchařem a kuchařkou, nebo krejčím a švadlenou: stačí, aby se práce považované za ženskou podjali muži, a hned se tím jaksí povznese a promění.“⁷⁸

Měli štěstí, že švadlena byla ochotná kalhoty zašít. Akorát na oplátku za to chtěla, aby jí vychytali všechny myši v komoře. Kočička se tohoto úkolu hned zhostila. V tuto chvíli jde spíše o její příslušnost k druhu, protože chytání myši je doménou koček nikoliv psů, než o příslušnost k genderu. Kočička vymyslela na myši netradiční taktiku – řekla pejskovi, aby v komoře tancoval, a ten jí poslechl a začal tancovat. Šla na to mazaně, protože věděla, že tancující pejsek bude všem k smíchu. To odráží stereotyp, že sólový tanec lépe ovládají ženy, a že muži při něm vypadají poněkud „směšně“ nebo „neohrabaně“. Pejsek i přes veškerou svou snahu svým tancem pobavil nejen kočičku, ale také myši. Ty vylezly z děr a kočička je pochytala.

Na rozdíl od první pohádky se v tomto příběhu již objevují některé genderové stereotypy. Kočička je prezentována jako žena parádnice, na níž musí pejsek čekat. Pejsek naopak o svůj vzhled nedbá. Dále se pejsek chová jako „správný“ muž, který se vrhne do boje a nenechá si nic líbit. Kočička si ví rady s roztrhnutými kalhotami, v čemž nám připomíná opatrovnici, maminku. Také zde vystupuje švadlena, která je ochotná zašít kdejakou díru (a to i na velikonoční neděli) jen za vychytání myši v komoře. Dalo se také

⁷⁸ BOURDIEU, P., *Nadvláda mužů*, s. 56.

očekávat, že tanec pejskovi coby muži moc nepůjde a myši se mu budou smát. Jediné, co se vymyká obvyklým představám, je aktivita kočky při vymýšlení strategie na myši a ochota pejska na její plán bez výhrad přistoupit – ovšem tato její „nadřazenost“ nad pejskem je spíše druhová než genderová.

4.3. Jak pejsk s kočkou slavili 28. říjen⁷⁹

4.3.1. Děj

Blížila se oslava 28. října a pejsk s kočkou si chtěli vyzdobit svůj dům praporky. Jenže zjistili, že doma žádné praporky nemají, tak přemýšleli, kde je mohou pořídit. Napadlo je, že půjdou k místnímu kupci, který za každý nákup dával dětem praporky. Kočka se tedy přestrojila za miminko a vyrazili nakoupit. Pak se za miminko převlekl pejsk a šli zase ke kupci. Nakonec se v převlecích takhle střídali celý den, až pak měli spoustu praporků. Kočka je potom všela na střechu a pejsk z oken. Všem kolemjdoucím se jejich výzdoba moc líbila a pejsk s kočkou si libovali, jak je lacino pořídili.

4.3.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Hned v úvodu příběhu se dozvídáme, že kočka sice zná 28. říjen, ale neví, co se ten den slaví. „A poslouchej, pejsku, (...) a co to vlastně je, ten 28. říjen?“⁸⁰ To nám naznačuje, že se kočka moc neorientuje v historických (politických) událostech. Souvisí to se stereotypem, že ženě je vyhrazeno domácí prostředí a péče o děti, zatímco muži se zajímají o

⁷⁹ Tato povídka byla za komunistického režimu z knihy vyřazena. Opět se tam dostala až po Sametové revoluci. Jiří Opelík v doslovu píše: „Politická cenzura po dlouhá desetiletí vyřazovala z Povídaní o pejskovi a kočičce kapitolu Jak pejsk s kočkou slavili 28. říjen jako nepříjemnou připomínku Masarykovy demokratické republiky.“ (ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 113).

⁸⁰ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 25.

politické a veřejné otázky.⁸¹ Pejsek se kočičce smál: „,[T]y ani nevíš, jaký je to slavný den? Vždyť ty nic nevíš, vždyť ty jsi jako ty malé děti!“⁸² Jelikož žena tráví naprostou většinu svého času doma s dětmi, může se muži zdát, že nemá přehled o tom, co se děje mimo domov, ve světě, v politice. Právě tímto pak muži argumentují, když tvrdí, že žena se do vysoké politiky prostě „nehodí“, a proto ženy do politiky raději ani nevstupují. „[Ženy] jsou proto někdy považovány za frivolní a neschopné zajímat se o vážné věci, například o politiku.“⁸³ Pejsek tedy kočičce ve zkratce objasnil, o co onoho 28. října šlo. Ovšem vyprávěl to s důrazem na rozdíl mezi životem za císaře pána a životem za pana prezidenta Masaryka. Z historie tedy vyzdvihl pouze dva vládnoucí a mocné muže. Historie je všeobecně považována za historii mužů, z níž jsou ženy systematicky vyloučeny.⁸⁴

I nadále v příběhu přebral hlavní aktivitu pejsek, který věděl, kde mohou praporky sehnat – u kupce, který za každý nákup dá malému dítěti praporek. Pejsek naplánoval, že kočičku zabalí do peřinky a jako miminko ji vezme s sebou na nákup. Kočička tento plán přijala. Došli ke kupci a za nákup dostala kočička praporek. Pak zase pejsek vymyslel, že se také zabalí do peřinky a kočička ho ponese na nákup jako miminko. Kočička opět bez námitek souhlasila. V tuto chvíli se oproti pejskovi chovala pasivně.⁸⁵ Takhle se v rolích miminka a nákupčího střídali, až měli dostatek praporků a mohli si je vyvěsit na dům. Oba pak měli radost z toho, že ty praporky pořídili zadarmo, ani jednomu z nich nedošlo, že utratili všechny našetřené peníze. V tuto chvíli se oba zachovali úplně stejně iracionálně, čímž byl vyvrácen stereotyp racionálního muže.⁸⁶

⁸¹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 6 – 7.

⁸² ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 26.

⁸³ BOURDIEU, P., *Nadvláda mužů*, s. 70.

⁸⁴ HAVELKOVÁ, H., První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. „Historie, jak ji známe, tedy není lidskou historií, ale dala by se z velké části označit za historii mužskou.“ s. 178. „Muži se často opírají o celou historii plnou postav slavných mužů (...).“ s. 179.

⁸⁵ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁸⁶ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 6 – 7.

Genderové stereotypy se zde projevují jednak tím, že pejsek zná historii a politické souvislosti, kdežto kočička o nich valně vědomosti nemá. Dále pejsek kočičce vypráví klasickou mužskou historii – o válce, císaři, prezidentu. Kočička se s touto historií musí ztotožnit, musí být (společně s muži) také šťastná, že byla přijata demokracie, prezident a mír. Nemá tedy na co si stěžovat – postavení žen za první republiky bylo sice legislativně rovné mužům, ovšem ve skutečnosti se stále udržoval rozdílný přístup k mužům a ženám.⁸⁷ Dalším stereotypem je aktivní role pejska při zajišťování praporů – všechno byl jeho nápad, který kočička pasivně přijala, protože nevymyslela žádný jiný plán. I když pejskův nápad znamenal utratit všechny peníze za věci, které kupovali, aby praporek dostali – a ještě si libovali, že mají praporky zadarmo. To se trochu vymyká představě muže jako schopného finančníka, který umí s penězi dobře hospodařit. Kočička pejskovi plně důvěřovala a ani pejsek o sobě vůbec nepochyboval. Oba se tedy chovali poněkud dětinsky.

4.4. Jak to bylo na Vánoce

4.4.1. Děj

Pejsek a kočička se vydali na návštěvu za panem Čapkem, aby mu poradili při psaní jeho nové knihy. On si totiž nevěděl rady, co má pro děti na Vánoce napsat. Kdyby nenapsal nic, pan redaktor Klíma by ho potrestal – proměnil by ho v tvarohový sloup a děti by se na něj chodily dívat. Po cestě se pejsek a kočička domluvili, že mu řeknou, aby psal o tom, jak jsou děti na zvířátka někdy zlé. Kočička vyprávěla, jak jí jedna holčička nedávno tahala za ocas. A protože se o něj bála, sekla holčičku drápkem. Pejsek si zase stěžoval, že ho někdy děti tahají za uši a pak se diví, že na ně pejsek zavrčí. Pan Čapek jejich rady přijal a napsal o tom vyprávění. Pejskovi a

⁸⁷ Viz HAVELKOVÁ, H., První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly.

kočičce za jejich pomoc dal odměnu – něco na zub – a ti šli spokojeně domů.

4.4.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Vyprávění začíná tím, jak se kočička chlubí pejskovi, že ví novinku o panu Čapkovi: „Heč, (...) já něco vím.“⁸⁸ Vypadá to, že kočička ví nejnovější informace a „drby“ o všech a o všem, kdežto pejsek se o takové novinky asi moc nezajímá. Kočička zde představuje „typickou“ ženskou vlastnost – sklon k různým pomluvám a šíření „drbů“ nebo polopravd či neověřených informací.⁸⁹ Pomlouvání je také považováno za určitý druh skrytého násilí, který provádí většinou ženy.

Pan Čapek byl bezradný, protože nevěděl, o čem má psát. Pejsek s kočičkou se shodli, že mu půjdou při psaní poradit. Kočička ale navíc uvažovala ekonomicky a za tu radu chtěla nějakou odměnu. „Tak půjdeme, (...) ale zadarmo to neuděláme, jsou Vánoce a my tady nemáme ani kousek vánočky; musí nám za tu radu něco dát.“⁹⁰ Zde se kočička projevuje jako dobrá hospodyňka, která chce z vynaloženého času něco vytěžit. Ví, že její čas něco stojí, a že se jim odměna hodí (a to nejen před Vánoci).⁹¹

Po cestě dostal pejsek nápad: „Řeknu mu, aby napsal povídání o tom, že ty jsi zakletá princezna a já že jsem zakletý princ.“⁹² Pejsek tedy uvažoval o kočičce jako o ženě-princezně (a zároveň tím kočičce mlčky přisoudil vlastnosti, jaké má žena-princezna) a o sobě jako o muži-princovi (a spojil své vlastnosti s vlastnostmi muže-prince). Přitom tyto genderové kategorie jsou zvířatům cizí. Opět se zde potvrzuje silná personifikace zvířecích hrdinů, což dokazuje, že jsou na ně přeneseny lidské hodnoty a normy (včetně těch, jež se týkají genderu). Kočička to ale rázem uvedla na

⁸⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 33.

⁸⁹ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 182.

⁹⁰ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 33.

⁹¹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁹² ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 35.

pravou míru: „ ,Jakýpak zakletý princ, (...) když máš blechy! (...) [P]rincové nemají blechy, ty mají jen psi.‘ “⁹³ Čímž pejska uvedla do role naivního snílka, zatímco ona se vyjádřila naprosto racionálně, což se typickému rozdělení genderových rolí muže a ženy vymyká. Svým realistickým pohledem tak kočička ukončila pejskovo nereálné snění a ten se proti ní ohradil: „ ,Však ty taky nejsi žádná zakletá princezna, (...) však jsem tuhle viděl, jak jsi se drbala.‘ “⁹⁴ Kočička se ale nenechala vyvést z míry a opět pejska přechytračila: „ ,[K]dybych chtěla, mohla bych (...) říci, že já jsem zakletá princezna a ty blechy, že jsou zakleté komorné.‘ “⁹⁵ Nakonec právě ona také usoudila, že tohle panu Čapkovi raději radit nebudou, protože by tomu děti stejně nevěřily. Tentokrát ona vnesla do děje prvek reality.

Pan Čapek již týden přemýšlel, co by mohl napsat, ale pořád ho nic nenapadlo. Pejsek s kočičkou přišli jako vysvobození před osudem, který ho jinak čekal od pana Klímy: „ ,Nenapíšeš-li, (...) proměním tě v tvarohový sloup a budeš tak u psacího stolu přemýšlet až do konce světa a budeme tě těm dětem ukazovat pro hanbu za vstupné padesáti haléřů.‘ “⁹⁶ Pan Čapek měl z pana Klímy strach či respekt, který navodil i čtenářům, když ho popisoval jako zlého obra, jenž sídlí za devaterými dveřmi v jeskyni. Zde bych chtěla upozornit na dobu, v níž bylo dílo psáno (konkrétně rok 1929) a s tím spojenou skutečnost, že v redakcích byla naprostá převaha mužů, stejně jako v té době převládali i muži spisovatelé. Domnívám se, že právě proto se v roli přísného redaktora neobjevila žena-redaktorka. V dnešní době je již obsazení redakcí částečně vyrovnané. Otázkou zůstává, zda by přísná redaktorka vzbuzovala takový respekt jako zde uvedený pan Klíma.

⁹³ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 35

⁹⁴ Tamtéž, s. 35.

⁹⁵ Tamtéž, s. 35.

⁹⁶ Tamtéž, s. 37.

Kočička se poté ujímá aktivní role a začne popisovat, k čemu je kočkám dobrý ocas: je to kočičí ozdoba, kočka si ho váží a je na něj hrdá, při chůzi ho nese vznešeně za sebou a dělá s ním parádu, až se každý ohlíží, atd. Kočička popisuje svůj ocas jen z hlediska vnější krásy, nezmiňuje se o žádné jiné funkci než estetické. Jakoby byla přesvědčená, že ho má jen od toho, aby se s ním chlubila. A jako kdyby ženám nešlo o nic jiného, než o parádu – což sedí na představu ženy-parádnice.⁹⁷ Pak si stěžuje, že když si s ní jednou chtěla jedna holčička hrát (znovu se zde kopíruje generový stereotyp, že s kočičkou si hraje holčička, a níže uvidíme, že s pejskem si zase hraje kluk), „ ,chytila mne za ocas, jako kdyby to bylo držadlo od lívanečnicku.“⁹⁸ Kočička počítá s tím, že každá holčička již od útlého dětství ví, jak se drží lívanečník, protože je to přece budoucí maminka a kuchařka. Přiřkne tak holčičce roli ženy-hospodyňky.⁹⁹

Zároveň kočička vypráví, jak jí to tahání bolelo: nejdřív plakala, pak vrčela, na to skuhrala a nakonec syčela. Když nic nepomáhalo, tak tu holčičku trošku sekla drápkem. Jenže holčička kolem toho nadělala spoustu křiku. Vidíme, že kočička ve svém odporu postupovala pomalu a postupně místo toho, aby zakročila přímo a hned, což odpovídá představě správné, tzn. poslušné ženy, která je po určité době nucena snášet svou bolest a neprojevoval ji.¹⁰⁰ Zároveň se ale také dalo očekávat, že holčička udělá kolem jednoho malého škrábnutí spoustu křiku. Dívky (a ženy) jsou zobrazovány jako citlivé, lépe řečeno přecitlivělé, tudíž od nich očekáváme reakci na sebemenší bolest.¹⁰¹ Tyto dvě pojetí si naprosto protirečí, ale obě jsou pravdivá.

Naopak když pejsek mluví o tom, že ho jeden kluk (nikoliv holka) hodně tahal za uši, vyjmenuje hlavní funkce, které uši plní: „ ,Pes má uši na

⁹⁷ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

⁹⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 38.

⁹⁹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

¹⁰⁰ Havelková píše o problému domácího násilí, jenž ženy často ani neohlásí na policii. (HAVELKOVÁ, H., *První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly*, s. 178).

¹⁰¹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

hlídání, pořád jen poslouchá, kde se co šustne, aby to tak nebyl zloděj nebo loupežník; pes má panečku ouška nějak citlivá!‘ ‘¹⁰² Pejsek tedy zdůrazní, že jejich hlavní účel je ochrana před zloději a celkově mají praktický užitek pro všechny, oproti kočičímu ocasu, který je vlastně jen pro parádu, a tudíž nepotřebný. Dál vzpomínal, že když ho ten kluk tolik tahal za uši a šlápl mu na nohu, tak „, [t]o pak, pane, jak jsem dobrák od kosti (...), to pak přestávají všechny špásy (...) a zařvu na něj.‘ ‘¹⁰³ Kluk pak utíká a brečí, že se po něm pes ohnal. Pejsek dá tedy svůj nesouhlas najevo hned, bez odkladu na kluka štěkne. U mužů také očekáváme, že jednají hned, jsou ráznější a často i agresivnější než ženy. Podle všeobecně sdílené představy žena představuje přírodu, pečovatelku a muž naopak civilizaci či kulturu a agresivitu.¹⁰⁴ To muže ovšem může vést k bezmyšlenkovitému, zkratkovitému chování. Sama skutečnost, že kluk brečí, nám dokazuje, že to pejsek hodně přehnal. Jinak by podle všeobecné představy kluk nebrečel. Kluci totiž nemají brečet, nejsou socializováni k tomu, aby obrečeli každou maličkost (jako holka, když jí kočička škrábne).¹⁰⁵

I tato pohádka je genderově polarizovaná. Zobrazuje kočičku jako „drbnu“, kterou zajímá, co se kde šustne. Zároveň nám připomíná ženu, která musí mít vždy poslední slovo – jako když pejskovi vysvětluje, že nemůže být princ, jelikož má blechy. Ale sama se za princeznu považovat může, protože její blechy jsou zakleté komorné. Genderové stereotypy se projevují také při popisu toho, jak si s kočičkou hraje dívka a co jí při tom dělá (chytá jí ocas, který má hlavně pro parádu, kočička se pomalu brání), stejně jako když pejsek vypráví o tom, jak si s ním hraje kluk a jak po něm vyjede, když ho kluk tahá za uši, které má pejsek hlavně pro hlídání a obranu lidí. Tradiční je i uspořádání redakce, do níž píše (v té době téměř výhradně) muži a vede jí také muž. Netradiční ovšem je, že odměnu

¹⁰² ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 40.

¹⁰³ Tamtéž, s. 40.

¹⁰⁴ Viz ORTNER, S., B., *Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?*.

¹⁰⁵ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 8.

s panem Čapkem domlouvá kočička a nikoliv pejsek. Ten je v ústraní a do vyjednávání nijak nezasahuje.

4.5. O pejskovi a kočičce jak psali psaní děvčatům do Nymburka

4.5.1. Děj

Páté vyprávění se odehrává v zimě, kdy pejsek a kočička dostali dopis od děvčat z Nymburka. A kočička rozhodla, že jim odepíše. I když by pejsek raději zůstal ležet v posteli, poslechl ji a dali se do psaní. Kočička psala a pejsek diktoval. Když dopsali, vyrazili s dopisem na poštu. Psaní odeslali, ale po cestě zpátky nemohli trefit domů. Jak se hodně chumelilo, zasypalo jim to celý dům. Naštěstí pejsek ucítil vůni syrečku, který si doma nechal, a tak se mu podařilo najít i domeček. Pak si syreček s chutí snědli.

4.5.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Pejsek na sebe hned na začátku vyprávění prozradil, že je líný, protože nechtěl vstát z postele: „,Viš co, (...) zůstaneme celý den v posteli a budeme si hrát (...).“¹⁰⁶ Naopak kočička byla aktivní a zavelela, že vstanou a půjdou psát dopis děvčatům. Pejsek bez odmlouvání poslechl, ale hned se projevil jako dominantní muž, když řekl: „,[P]sát to budeš ty, (...) zato já ti budu zas říkat, co tam máš napsat.“¹⁰⁷ Kočička to přijala, protože to brala jako kompliment, jako důkaz, že píše pěkně. „,[N]apsáno to bude pěkně, to já naškrábu tak krásně, jako ta nejlepší kočka, jaká kdy na světě škrábala.“¹⁰⁸ Kočička považovala psaní (a vůbec formu) za důležitější než samotný text (obsah). Zajímala se především o to, aby to bylo napsáno úhledně, kdežto pejska zajímá hlavně to, co je obsahem, sdělením.

¹⁰⁶ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 45.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 46.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 46.

Během psaní zavedou řeč i na to, že když tam budou mít nějaké chyby, děti se na ně nesmějí zlobit. Pejsek ani kočička totiž neumějí gramatiku, stejně jako děti neumějí mňoukat nebo hafat. Kočička popsala správné mňoukání takto: „,Mňoukat se musí (...) krásně, jemně, tak tuze tence. (...) [P]ři mňoukání se (...) musejí krásně vykultit oči, hlavička dát drobet na stranu, trošičku při tom povstat a jemně se protáhnout.“¹⁰⁹ Tento popis zcela sedí i na samotnou kočičku, která je v knize zobrazována jako jemná, křehká a opatrná – stejně jako „správná“ žena, která by měla mluvit klidně, tiše a hezky, nedělat žádné rychlé ani zbrklé pohyby, a být jemná.¹¹⁰ Pejsek zase předváděl, jak se má štěkat: „,[Při hafání] ti musí nejdřív v prsou zarachotit a pak to musí z tebe vyštěknout rychle a statečně, jako když vystřelí, musíš při tom krásně hodit hlavou a škubnout hřbetem a zadníma nohama.“¹¹¹ Toto chování si zase snadno můžeme spojit s mužem. Ten by měl mluvit nahlas, být nebojácný, jednat rychle a statečně.¹¹² I škubnutí je oproti kočičímu protažení poněkud hbitější, ráznější a aktivnější.

Když dopis dokončili a podepsali se, kočička začala pochybovat, zda se pejsek podepsal správně. „,Tak se mně zdá, jako se nemá psát černej nebo zelenej, štěkavej, že se asi v jemné řeči nemá také psát pejsek.“¹¹³ Pejsek si tedy nechal od kočičky poradit a místo *pejsek* se podepsal raději jako *písek*. Opět to kopíruje stereotyp, že žena má blíže ke gramatice a celkově k jazyku a humanitním vědám. Zatímco muži se hodí spíše na matematiku a techniku.¹¹⁴

¹⁰⁹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 47.

¹¹⁰ Viz 2.3. Gender v literatuře, s. 12.

¹¹¹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 47.

¹¹² Viz 2.3. Gender v literatuře, s. 12.

¹¹³ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 50.

¹¹⁴ Viz 2.3. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.; Bourdieu píše o tom, že rodiče, profesori i spolužáci odrazují dívky od určitých oborů, hlavně technických nebo vědeckých, a dívky se do nich poté ani nehlásí (BOURDIEU, P., *Nadvláda mužů*, s. 57).

Dále se ukáže, že je pejsek velký mlsoun, když má před odchodem na poštu nepřekonatelnou chuť na syreček. Kočička ale nevědomky využije svou intuici a pejskovi ho přísně zakáže. Slíbí mu, že si ho dají, až přijdou z pošty, protože budou jistě hladoví. Žena také vždy myslí dopředu, na horší časy a muže usměřňuje. Pejsek si tedy nechal zajít chuť a kočičku poslechl.

Nakonec pejsek dostal šanci ukázat se jako pravý muž, když našel zasněžený dům. I když ze začátku byl stejně bezradný a vystrašený jako kočička. Jeho čich ho ale naštěstí nezklamal a díky němu se dohrabal k domečku, zatímco kočička pouze pasivně přihlížela a naříkala. Při hledání domu se pejsek zhostil role zachránce a v očích kočičky i čtenářů a čtenářek se stal hrdinou. Většinou se od muže očekává, že aktivně vyřeší nepříjemnou situaci a pasivní žena mu bude vděčná, bude ho obdivovat.¹¹⁵

Pejsek pak za odměnu dostal větší kousek syrečku. Všeobecně totiž předpokládáme, že (vysoký a statný) muž toho automaticky sní mnohem více než (malá a drobná) žena. Objevuje se názor, že vzhledem k tělesné konstrukci by ženy měly jíst menší porce než muži. Chlapci jsou povzbuzováni k tomu, aby hodně jedli, protože pak budou silní a velcí, zatímco u dívek se očekává střídmost, aby moc nepřibíraly. V dnešní době je to ještě posilováno vlivem médií, v nichž je ideálem štíhlá či přímo vyzáblá žena a statný, silný muž.

Ani tato pohádka se neobešla bez klasických prvků genderového uspořádání. To se projevuje jednak tím, že pejsek nechá sice kočičku psát, ale diktuje jí, co má napsat. Zároveň si ale od kočičky nechá poradit v gramatice. Správně mňoukání a štěkání je také spojeno s rozdílnou představou ženy a muže. Dále se kočička spoléhá na pejska při hledání zasněženého domu a v neposlední řadě se genderové stereotypy ukazují v tom, jak si rozdělí syreček. Na druhou stranu musím uznat, že v úvodu se genderovému uspořádání vymykají, a to tím, že kočička nenechá pejska

¹¹⁵ Viz 2.4. Pohádka jako literární útvar, s. 14.

ležet v posteli, ale donutí ho vstát a pejsek poslechne. Tudíž je kočička aktivnější.

4.6. O pyšné noční košilce

4.6.1. Děj

Pejsek si jednou při hře na louce vrazil do tlapky střep. Kočička ho vzala domů, aby mu tlapku zavázala. Protože pejsek kvůli úrazu nemohl nic dělat, nudil se, a tak poprosil kočičku, aby mu vyprávěla pohádku. Kočička začala vyprávět pohádku o chudé noční košilce, která jednou potkala krásnou, bohatě zdobenou, barevnou noční košilku. Ta si s ní ale nechtěla hrát, protože byla pyšná. Chudé košilce to bylo líto a svěřila se s tím andělíčkoví. Ten zavolal na pomoc ještě další andělíčky a přes noc tu košilku krásně vyšili. Druhý den potkala zase tu pyšnou košilku, která ale byla umazaná od bláta. Dnes už se jí chudá košilka líbila a začaly si spolu hrát.

4.6.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Vyprávění začíná tím, že si pejsek s kočičkou hráli na louce a pejsek si do tlapky vrazil střep. „Byl to malý střep, ale hodně to bolelo a nemohl na tu nožičku dobře došlápnout.“¹¹⁶ Kočička se hned a ráda ujala role maminky-ošetřovatelky. Nejprve si ale postěžovala na nepořádek, který na louce byl: „Je to ale nerozum a neopatrnost (...) nechat takhle někde válet střepy. (...) Střepy se mají vždycky pěkně uklidit.“¹¹⁷ To zní jako „typická“ výchovná věta, kterou slyšíme z úst maminek. Kočička se také sama situuje do role utěšovatelky: „Pojď, pejsku, můj chudáčku, moje nynyny, (...) ty můj broučku zlatý, (...) já tě vezmu domů a zavážu ti tlapičku, aby tě ta bolístka tak nebolela.“¹¹⁸ Kočička je ztotožněna s rolí

¹¹⁶ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 56.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 56.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 56.

ženy-matky-ošetřovatelky, která se stará o nemocné a zraněné jak děti, tak dospělé osoby ve svém okolí.¹¹⁹ Běžná praxe je taková, že když dítě onemocní, právě matka s ním jde k doktorovi a zůstává s ním doma, stará se o ně, umí si poradit s nejrůznějšími nemocemi a ví, jak dítě utěšit. Má i lepší zkušenosti s ošetřením rány, proto se pejsek rád svěří do rukou kočičky, která ho ujišťuje, že se mu rána určitě nezanítí. To opět dokazuje, že pejsek nemá s léčbou úrazů moc zkušeností, zato kočička ví, co a jak. Děti i muži si zvýšenou pozornost, kterou jim žena věnuje v období nemoci, užívají (jako v našem případě pejsek, který si do nohy píchnul sice malý střep, ale nemohl pak celý den nic dělat a kočička se o něj musela starat a zabavit ho). Můžeme soudit, že partnerka mužům připomíná vlastní matku. Od jistého věku je již zbabělé volat maminku, a proto muži volají svou ženu, která by měla být ve své roli citlivá a měla by mít sklon k pečovatelskému.¹²⁰

A stejně jako maminka vypráví dětem pohádku, tak i pejsek kočičku požádal, aby mu nějakou vyprávěla, aby se nenudil. Kočička vyprávěla o chudé noční košilce, která na sobě neměla žádné barevné proužky, ani žádné vyšívání, byla jenom bílá, ale přitom byla moc hodná. Naproti tomu bohatá noční košilka, která byla všelijak zdobená, vyšívaná a barevná, byla pyšná. Když se bohatá košilka umazala od bláta, pejsek k tomu dodal: „,To měla z toho, že byla pyšná!“ řekl pejsek.“¹²¹ Pak vstupují do děje andělíčky, kteří vyšívají a zdobí chudou košilku, aby si s ní chtěla ta bohatá hrát. Druhý den se tyto košilky opět potkaly a ta pyšná se již poučila a nebyla zlá. Zároveň ta chudá košilka, i přesto, že byla již nazdobená, nezpychla a byla stále hodná. Začaly si spolu tedy hrát: „,Hrály si s panenkami i na prodávanou, na školu i na honěnou i na schovávanou, dělaly si věnečky a zahrádku, hrály si na vaření a na návštěvu (...).“¹²² Zde se jedná o „typicky“ dívčí hry či trávení volného času. To je spojené s představou, že dívky nejsou moc aktivní,

¹¹⁹ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

¹²⁰ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

¹²¹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 62.

¹²² Tamtéž, s. 64.

nechtějí být moc umazané, dávají na sebe pozor, a proto se ani moc nepouští do rizika, hrají si tedy v poklidu, zdržují se kolem domu a dávají přednost hrám ve dvou.¹²³ Vše v protikladu k chlapcům, kteří hrají nebezpečné a fyzicky aktivní hry, především mimo domov a ve větších skupinách.

Toto vyprávění je specifické tím, že se v něm kromě genderových stereotypů objevují i stereotypy řekněme náboženské. Nejsilněji je zde zobrazen stereotyp pečující matky (kočičky). Dalším genderovým stereotypem jsou hry, které spolu noční košilky hrály. Ty zcela odpovídaly hrám, které se očekávají od dívek. V tomto příběhu je také obsažena představa, že chudí jsou hodní, zatímco bohatí zlí, a že zlo je vždy potrestáno.

4.7. O klucích z Domažlic

4.7.1. Děj

Za pejskem a kočičkou přišel na návštěvu pan Čapek a přinesl jim ukázat dopis, který dostal od kluků z Domažlic. Ti chtěli, aby napsal zase nějakou pohádku o pejskovi a kočičce nebo o klucích, jako jsou oni. Jenže pan Čapek nevěděl, jací ti kluci vlastně jsou, proto se pejssek a kočička vydali do Domažlic, aby to zjistili. Sotva vyrazili, potkali hlouček chlapců, kteří se rozpočítávali na honěnou. Pejskovi se jejich rozpočítání líbilo a šel hrát na honěnou s nimi. Kočička se zase přidala k holkám, které se rozpočítávaly na schovávanou. Oba hrdinové zapomněli při tom hraní na čas a do Domažlic nakonec vůbec nedošli, protože už bylo pozdě. Domluvili se, že panu Čapkovi řeknou, že domažličtí kluci jsou stejní jako všichni ostatní kluci.

¹²³ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

4.7.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Hned v úvodu příběhu se dozvídáme, že panu Čapkovi přišel dopis od kluků z II. A z Domažlic, kterým se líbí pohádky o pejskovi a kočičce. Nikde ale není ani zmínka o děvčatech, která jsou ve 2. třídě jistě také a kterým se stejně tak může povídání líbit. Chlapci o dívkách nic nepíší, ani pan Čapek s pejskem a kočičkou se o nich nebaví. Dívky opět zůstaly umlčenou, pasivní skupinou, oproti chlapcům, kteří byli aktivní a sepsali dopis panu Čapkovi.¹²⁴ V dopise ho také přímo žádají, aby napsal něco o klucích, jako jsou oni. Celá pohádka je tedy o tom, že pejsek a kočička zjišťují, jací jsou chlapci z Domažlic (a nikoliv děvčata). Hlouček děvčat se sice ve vyprávění také objevuje, ale (vzhledem k úkolu zjistit vlastnosti chlapců) není vůbec důležitý.

Pejsek se poté ujal aktivní role a vymyslel, že se půjdou na ty domažlické chlapce podívat: „A víte co, chaso? (...) [P]ojďte se do těch Domažlic podívat, jací jsou tam kluci!“¹²⁵ Kočička tento nápad ochotně přijala. Pan Čapek ale nemohl, protože neměl čas. Tak se vydali sami. Po cestě potkali hlouček kluků. Pejsek se u nich chtěl zastavit a poslechnout si, jak se rozpočítávají na honěnou. Pejskovi se hra kluků hned zalíbila, nechal kočičku stát samotnou opodál a začal si hrát s chlapci na honěnou – ta mu šla moc dobře, protože byl rychlý, hbitý a pohotový: „[P]ejsek jen mrskl nožičkama, zametl sebou jako vítr a už byl bůhvíkde, že ho žádný kluk nedohonil!“¹²⁶ Opět to odkazuje k představě, že kluci jsou aktivnější, rádi se trumfují a chtějí se vydovádet, proto hrají na honěnou, v níž musí být člověk hbitý a rychlý a zároveň nemusí moc přemýšlet.¹²⁷

Kočičce se hra kluků moc nelíbila, proto se raději přidala k dívkám, které hrály na schovávanou. Narozdíl od pejska ale kočička měla na výběr mezi dvěma možnostmi – hrou kluků a hrou holek – protože si nejprve obě

¹²⁴ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

¹²⁵ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 69 – 70.

¹²⁶ Tamtéž, s. 73.

¹²⁷ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

hry prohlídla a až poté se rozhodla, ke komu se přidá. Pejsek se na hru dívek ani nešel podívat, rovnou si začal hrát s chlapci. Tím vyvolal pocit, že hra dívek stejně za moc nestojí, a proto ani nemá cenu se o ní zajímat. Pejsek se kočky ani nezeptal, jestli se u dětí chce zdržet a rovnou si šel hrát. Kočičce tedy nezbylo nic jiného, než si jít hrát také: „A co bych si nehrála (...), když si pejsek taky hraje.“¹²⁸ Hru na schovávanou kočka dobře uměla, protože byla mrštná a dovedla se kamkoliv schovat. Hra se jí líbila také proto, že byla (oproti hře na honěnou) klidnější a vyžadovala plánování a lstivé vymýšlení stále nových míst na schování – předpokládá se, že hry dívek jsou takové. Zároveň bylo nutné mít disciplínu – být zticha a zůstat nějakou dobu nehybně na jednom místě. Tudíž mít jakousi pasivní roli a nechat ostatní hledat. Autor vyjádřil i svou představu o určité škodolibosti žen: „[A] ještě se vám, darebnice, po těch holčičkách šelmovsky koukala, jak ji nadarmo hledají.“¹²⁹ Ano, hra na schovávanou vyžaduje jistou dávku vychytralosti či lsti – vybrat těžko odhalitelné místo, mlčky na něm vyčkávat a libovat si v tom, že úkryt nemůže nikdo najít. Jenže určitá vychytralost musí být i u honěné – vybrat si nejslabšího hráče, jemuž dáme babu. O tom se ale autor nijak nezmiňuje. Hru chlapců prezentuje jako zcela kladnou, vzájemně vyrovnanou, kdežto hru děvčat s trochou nadsázky jako neupřímnou, zákeřnou a škodolibou.¹³⁰

„Sluníčko již zapadlo a maminky už na děti volaly, hajdy domů k večeři a do postele.“¹³¹ A kde jsou tatínci? I tato věta jasně zrcadlí představu ženy-matky, která se stará o děti, která má za úkol je zavolat domů k uvařené večeři a postarat se o jejich uložení do postele. Od mužů-otců, kteří přijdou večer z práce, se toto moc nevyžaduje. Jejich hlavní starostí by mělo být uživit rodinu a občas si s dětmi pohrát. Zbytek

¹²⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 74.

¹²⁹ Tamtéž, s. 74.

¹³⁰ Viz 2.3. *Gender v literatuře*, s. 13.

¹³¹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 74.

domácích prací včetně vaření zůstává stále na ženách.¹³² Přitom i ony již dnes běžně chodí do práce. Mluví se o tzv. druhé směně, kdy se po placené práci musí věnovat ještě práci neplacené – domácí.¹³³ Některé svobodné matky dnes zvládají obě role – uživit rodinu, postarat se o chod domácnosti a vychovat děti.

Výše zmíněná ženská vychytralost se projevuje i dál, když se pejsek a kočička domlouvají, co řeknou panu Čapkovi. „, Víš co,“ řekla kočička, „uděláme si z něho legraci a řekneme mu, že jsme byli v Domažlicích.“¹³⁴ Vnucuje nám to představu, že kočička navádí chudáka pejska ke lži a ještě to obhazuje, jako že to je jen legrace. Pejsek ale s jejím návrhem souhlasil a společně pak panu Čapkovi vyprávěli o těch „domažlických“ klucích. Kočička vždycky začala nějakou myšlenku a pejsek jí „jenom“ doplnil a dokončil. Sice si vymýšleli, ale říkali vlastně všeobecnou pravdu, protože popisovali ty chlapece tak, že mají kulatou hlavu, na ní vlasy, nos mezi očima a pod nosem pusou, atd. Takže i když pan Čapek jejich výmysl nakonec odhalil, společně se shodli na tom, že je to vlastně pravda. A také souhlasili, že domažličtí kluci stejně jako všichni ostatní kluci mají míče, koloběžky, vlaky, stavebnice, auta, panáčky, barvičky, draky a další hračky. Tento výčet bychom mohli považovat za typicky chlapecký. Není zde zahrnuta žádná hračka, která by tomuto genderovému stereotypu neodpovídala (např. panenka, kuchyňka, apod.).

I v tomto příběhu se na několika místech projevují genderové stereotypy. Ty jsou znatelné především v tom, že dopis panu Čapkovi píše kluci a nikoliv děvčata. Dalším stereotypem je aktivní role pejska, který vymyslet, že se vydají do Domažlic. Genderovému uspořádání odpovídá i skutečnost, že pejsek si šel hrát s chlapci, a že chlapci hráli na honěnou, naopak kočička si šla hrát s dívkami, které hrály na schovávanou. Do

¹³² Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

¹³³ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 321.

¹³⁴ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 76.

„správného“ rozložení genderových rolí zapadají i maminky, které volaly děti k večeři. A také hračky, které pejsek s kočičkou vyjmenovali na konci příběhu. Na druhou stranu pejsek vypadá trochu jako hlupák, když si nechá od kočičky namluvit, že jejich lež bude víceméně legrace a kočičce přenechá aktivní roli při vymýšlení popisu, jak ti kluci z Domažlic vypadají. Kočička je ale představena v negativním světle „vypočítavé ženy“.

4.8. Jak si pejsek s kočičkou dělali k svátku dort

4.8.1. Děj

Protože pejsek slavil svátek a kočička narozeniny, děti jim udělaly z písku dort. Jenže pejsek s kočičkou dostali chuť na opravdový dort. Tak se pustili do vaření. Dali tam všechno, co jim chutnalo – mléko, vejce, cukr, máslo, syreček, oříšky, špek, okurku, kosti, myši, cibuli, čokoládu, česnek, pepř, sádlo, buřty, šlehačku, bonbóny, atd. Když dort upekli, dali ho před dveře vychladit a šli pozvat děti na ochutnávku. Jenže mezitím šel kolem velký zlý pes a dort mu tak voněl, že ho celý snědl. To ale nevěděl, co do něj všechno dali a bylo mu z něj špatně. Kočička i pejsek byli nakonec rádi, že dort snědl ten pes a ne oni, protože by jinak bylo špatně jim. Děti vzaly pejska s kočičkou domů a daly jim něco od oběda.

4.8.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Tento příběh můžeme na první pohled považovat za genderově nestereotypní. Dokazuje to např. kočičino prohlášení: „Jenomže nevím, jak se takový dort dělá.“¹³⁵ A pejsek jí na to odpověděl: „To nic není, (...) to já vím, jak se takový pravý dort dělá.“¹³⁶ Tyto dvě věty naprosto popírají představu ženy-kuchařky a muže-ne-kuchaře. Později se sice dozvíme, že pejsek toho o vaření také moc neví, ale to si vůbec nepřipouští a svému kuchařskému umění plně důvěřuje. A kočička mu věří taktéž. To mi

¹³⁵ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 81.

¹³⁶ Tamtéž, s. 81.

připomíná skutečnost, o níž psal Pierre Bourdieu, že běžné ženské činnosti jsou v rukou mužů považovány za vznešené.¹³⁷

Může se zdát, že genderové stereotypy se rozpadají ihned, jak si pejsek bere zástěru a společně s kočičkou se pouští do vaření. Jenže ani to není tak docela pravda. Pejsek sice vaří společně s kočičkou, ovšem každý z nich přidává do dortu ingredience, které by jim (jako zástupcům opačného genderu) měly chutnat. „Dort musí být sladký,“ řekla kočička a nasypala do toho cukr. „A trochu slaný taky,“ řekl pejsek a dal tam sůl.“¹³⁸ Kočička tam chtěla dále přidat zavařeninu, tu pejsek odmítl a místo ní si tam dal syreček. Kromě druhově specifických přísad (pejsek tam dal kosti, kočička myši) do dortu přidali ještě šlehanou smetanu a čokoládu, což byl kočičky nápad, a pejsek tam zase dal „hodně pepřovaté buřty“ a cibuli. To odráží typickou představu, že ženám chutná spíše sladké, kdežto u mužů se předpokládá, že dají přednost slanému a kořeněnému.

Pak šel kolem „velký zlý pes“, který jim dort snědl. Pejsek s kočičkou šli tedy na oběd k dětem. „Poďte, děti, jíst!“ volala na ně už maminka (...).“¹³⁹ Stejně jako výše (viz O klucích z Domažlic) volá děti k obědu maminka, která také oběd uvařila. Postava tatínka se nikde v příběhu nevyskytuje. Dalo by se očekávat, že je v práci nebo že se na vaření a následném „krmení“ dětí nepodílí.¹⁴⁰ Maminka byla hodná, že pejska a kočičku pohostila a ještě jim dala kousek koláče. Dokáží si představit, že (autoritativnímu) otcí by pejsek ani kočička ke stolu vůbec nesměli.

I když se tato pohádka může na první pohled zdát genderově vyrovnaná, což dokládá skutečnost, že pejsek se stejnou měrou podílel na vaření dortu, přesto se v ní objevují ustálené genderové stereotypy. Jako například ten, že kočička (žena) dává do dortu sladké přísady, zatímco

¹³⁷ BOURDIEU, P., *Nadvláda mužů*, s. 56.

¹³⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 81.

¹³⁹ Tamtéž, s. 88.

¹⁴⁰ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 6 – 7.

pejsek (muž) slané. Nebo také stereotyp ženy v domácnosti, která vaří oběd a svolává děti na jídlo. Genderovým stereotypům ale naprosto neodpovídá fakt, že kočička nevěděla, jak se dělá dort. Pejsek to sice evidentně také nevěděl, ale to mu nebránilo v tom, aby kočičce poradil. A kočička ho poslechla.

4.9. Jak našli panenku, která tence plakala

4.9.1. Děj

Pejsek s kočičkou jednou při procházce našli malou panenku, která plakala v křoví pod kopřivami. Panenka tam ležela už několik dní, byla celá mokrá, měla hlad a bála se tam. Pejsek s kočičkou si jí vzali s sebou domů, kde se o ni starali jako o své dítě. Dokonce jí našli i spoustu hraček, které ostatní děti pohodily nebo ztratily. Všechny takové hračky jí přinesli domů a panenka si pak měla s čím hrát.

4.9.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Ve vyprávění se seznamujeme s malou panenkou, o které víme, že měla tenounký hlásek, což v nás okamžitě vyvolává představu, že je skutečně droboučká, bezbranná a křehká. Tato představa se i dále potvrzuje, když pejsek říká: „, Ta holčička, to nebyla tvoje hodná maminka, když tě tu tak mohla pohodit a nechat. To se takovým malým děťátkům, takovým panenkám, jako jsi ty, nemá dělat, protože jsou malinké a nemohou si pomoci.“¹⁴¹ Není tedy divu, že její tenounký pláč vzbudil v kočičce a pejskovi lítost. Celkově u malých holčiček předpokládáme, že jsou roztomilé, bezmocné a je potřeba je chránit.¹⁴²

Když si panenku přinesli s sebou domů, považovali ji za své miminko. Dalo by se říci, že až s panenkou utvořili pravou rodinu. Ovšem i když teď pejsek a kočička zastávali roli rodičů, nijak se neprojevila jejich

¹⁴¹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 92.

¹⁴² Viz 2.3. Gender v literatuře, s. 12.

vzájemná láska či náklonnost. Jako partneři se tedy k sobě stále nechovali, ovšem jako rodiče se chovali vzorně. „Kočička svlékla panenku z mokrých šatečků, vyprala je (...) a dala je na sluníčko usušit (...).“¹⁴³ Jak vidíme, tak kočička neváhala a hned se zhostila role ženy-matky-hospodyňky. Pejsek ale nezůstal stranou: „(...) uložil panenku do postýlky (...) a přinesl jí rohlíček a hrneček mléka.“¹⁴⁴ Oba se o panenku starali rovným dílem, jejich role v péči byli tedy vyrovnané. Ovšem kočička se kromě celkové péče navíc ještě starala o její čistotu. Ať už výše zmíněným praním šatů, nebo také mytím a česáním. „,A budeme ji držet pěkně čist'ounkou. (...) To víš, my, kočičky, se pořád myjeme a češeme, to já už si u ní vezmu na starost.“¹⁴⁵ Tím pádem pejska ušetřila této povinnosti a přebrala ji na sebe. Zrcadlí to genderový stereotyp, že ženy více pečují o svůj zevnějšek a mají větší cit pro pořádek. A zároveň také to, že podle všeobecného názoru jde ženám hlavně o vzhled a o to vypadat co nejlépe.¹⁴⁶ Můžeme předpokládat, že muži se o hygienu nijak zvláště nezajímají, protože se to od nich nevyžaduje. Naopak kvůli přehnané péči o sebe by mohli být označeni za zženštilé.

Kočičku poté napadlo, že pro svou panenku nemají žádné hračky. Pejsek naštěstí našel řešení – vydal se hledat hračky, které děti někde pohodily nebo poztrácely a ty pak přinesl domů. Pak zase šla hledat kočička. Hraček našli spoustu, ale kupodivu mezi nimi nebyly žádné „klučičí“ hračky (např. autíčka nebo stavebnice, míč na fotbal či vojáček apod.). Respektive můžeme předpokládat, že takové hračky našli (protože nejen holčičky, ale i kluci ztrácejí své hračky), i když to v textu není explicitně vyjádřeno. Ale nevěnovali jim pozornost, protože se domnívali, že panenka jakožto holka by si s takovými „klučičími“ hračkami nehrála. Našli tedy hračky buď genderově neutrální, nebo spíše holčičí: míček

¹⁴³ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 92.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 94.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 94.

¹⁴⁶ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

s peříčky, formičky, bábovičky, korálky, barevné kostky, nádobíčko, kamínka, židličku do kuchyňky, obrázky, píšťalku, lžici, lopatku, dřevěná zvířátka, kbelíček, kropící konvičku, střevíčky, punčošky, knížku, kapesníček, barevné hadříčky, nitě, vyšívání, jehlu, malinkou panenku, barevné papírky a házečí kroužek. Všechny tyto hračky jim připadaly pro panenku vhodné,¹⁴⁷ a tak jí je vzali domů. Tím panence již od mala předurčili životní dráhu ženy-matky-hospodyňky. A podle očekávání se všechny ty hračky panence moc líbily a pořád si s nimi hrála.

V devátém povídání jsme se seznámili s panenkou, kterou pejsek a kočička pojmenovali Járinka, a chovali se k ní jako ke své dceři. Rozdělení genderových rolí v péči o panenku je v tomto příběhu vyrovnané – kočička jí vyprala šaty, pejsek panenku uložil. Ovšem genderové stereotypy se objevily v tom, jaké hračky pro panenku hledali a následně přinesli domů. Byly to hračky buď neutrální, nebo vysloveně „dívčí“. Opět zde převážil stereotyp ženy-matky-hospodyňky.

4.10. Jak hráli divadlo a na Mikuláše co bylo

4.10.1. Děj

Pejsek, kočička a jejich panenka Járinka šli navštívit nemocné děti – Jendu a Věru. Po cestě se domluvili, že jim zahrají divadlo. V první pohádce byl pejsek král, kočička královna a panenka byla jejich dcera – princezna. Pak zase ze sebe udělali chudé chalupníky, kteří nemohli uživit svou dceru, a tak jí dali náhradním rodičům – dětem. Za týden, když se děti uzdravily, bylo zrovna svatého Mikuláše. Děti se převlékly za anděla a Mikuláše a šly překvapit pejska a kočičku. Jenže nevěděly, že pejsek s kočičkou se také ustrojili jako anděl a Mikuláš a chtěli jít za dětmi. Když se pak všichni potkali, nemohli se navzájem poznat. Nakonec se ale poznali a rozdali si dárky.

¹⁴⁷ RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 114.

4.10.2. Analýza: rozpoznávání genderových stereotypů

Hned v úvodu vyprávění pejsek přebíral aktivní roli a navrhl, že půjdou k Jendovi a Věrce domů: „,Víš co, kočičko, půjdeme k nim na návštěvu a nějak je potěšíme, když nemohou jít ven.“¹⁴⁸ Kočička souhlasila, tak s sebou vzali svou panenku Járinku a šli. Pejška po cestě napadlo, na co si s nimi budou hrát: „,Zahrajeme jim nějaké divadlo.“¹⁴⁹ Kočička tento nápad beze slova přijala. Pejsek se tedy projevoval jako „pravý“ dominantní muž, a kočička naopak jako „správná“ poslušná žena, od které se vyžaduje pasivita.¹⁵⁰

Když přišli k dětem, oznámili jim, že jim zahrají divadlo. Teď se zase aktivní role ujala kočička a vymyslela, co budou hrát: „,Já budu královna a ty, pejsku, budeš král a panenka Járinka – to bude potom princezna, naše dceruška.“¹⁵¹ Pejsek hrál smutného krále. Byl smutný, protože neměli žádnou dceru, žádnou královskou princeznu. Zde se projevuje pejsek-král dosti netradičně, protože podle všeobecného přesvědčení si každý muž (i král) přeje především prvorozeného syna.¹⁵² Jenže v tomto případě byl pejsek omezen tím, že divadlo s nimi hrála panenka Járinka, tedy dívka. Tato okolnost ho nutila mluvit pouze o dceři a přát si dceru-princeznu.

Kočička-královna se tedy rozhodla, že pejskovi-králi nějakou dceru obstará. Dojela ji autem koupit do daleké země, zatímco král na ně čekal doma. I zde se poněkud bortí představa založená na genderové nerovnosti, která za normu považuje spíše muže-řidiče než ženu-řidičku. Dále pak fakt, že aktivnější je tady žena-kočička, než muž-pejsek, který zůstal čekat doma. Důvodem k jeho setrvání byly možná královské povinnosti, spojené se

¹⁴⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 101.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 103.

¹⁵⁰ Viz 2.3. *Gender v literatuře*, s. 12.

¹⁵¹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 103.

¹⁵² RENZETTI, C., M.; CURRAN, D., J., *Ženy, muži a společnost*, s. 109.

správou země, které by kočička-královna podle zavedené představy neobstarala.¹⁵³ Když dceru-princeznu přivezla, král se moc radoval a rozhodl o její budoucí výchově. „Musíme jí dobře vychovat,“ řekl, „to víš, královno, taková královská princezna musí být dobře vychovaná. Dáme jí naučit všemu, i hrát na piano a vařit.“¹⁵⁴ Podle zvyků rozhodoval o výchově dětí spíše otec. Matka byla pouze vykonavatelkou jeho rozhodnutí. Proto i zde pejsek-král rozhoduje o tom, co se jejich dcera-princezna bude učit. A protože je to dívka, musí umět hrát na nějaký hudební nástroj (aby dobře reprezentovala své rodiče a manžela) a také vařit (bez čehož by se mladá princezna klidně mohla obejít, jelikož má služebnictvo, ale je to žena, tak musí umět vařit).

Poté pejsek s kočičkou začali hrát divadlo o chudých chalupnících, kteří neměli peníze ani na jídlo pro svou dceru. Pejsek rozhodl, že jí musí odvést pryč. Vydali se s ní tedy na cestu a hledali nějaké hodné lidi, kteří by se jí ujali. Došli s ní až k postýlce, v níž ležel nemocný Jenda a Věra. Panenku tedy nabídli jim. Věra povídá: „...právě nějakou [dcerušku] hledáme.“¹⁵⁵ A Jenda se jich hned ptal: „A co umí ta dcera?“¹⁵⁶ Věra jakožto žena má o panenku zájem bez ohledu na to, jaká je, jak se chová nebo co umí. Dívky jsou vychovávány k tomu, aby byly ženy-matky-pečovatelky, aby se staraly o své dítě, ať je jakékoliv.¹⁵⁷ Zatímco Jenda coby muž se nenechá jen tak přemluvit a než ji přijme za svou dceru, musí zjistit, jaké má panenka kvality. „No, umí všechno,“ řekl pejsek. „Umí vařit a poklízet a prát prádlo, a kotrmelce umí dělat taky.“¹⁵⁸ Pejsek nejprve vyjmenovává ty schopnosti, které u dívky považuje za nejdůležitější, a které jsou pokládány za typicky ženské – vaření, praní, uklízení. Jakoby žena ani nic jiného neuměla nebo v životě nepotřebovala. Až poté mluví o

¹⁵³ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 6 – 7.

¹⁵⁴ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 104.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁷ Viz 2.2. Genderové stereotypy a genderová socializace, s. 7.

¹⁵⁸ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 108.

kotrmelcích, které si já osobně spojím spíše s chlapci, kteří jsou neposední, neustále někde pobíhají a dělají kotrmelce. Poté se i Věra začala vyptávat, co ještě umí, kočička jí vyjmenovala činnosti, které dělají všechny děti: „,Ona umí spát a papat, hopsat, sedět a ležet (...).‘ ‘ 159

Za týden, když už byly děti zdravé, Jenda rozhodl, že by se měly pejskovi a kočičce odvděčit za to, jak si s nimi hráli. Vymyslel, že se přestrojí za Mikuláše a Věra za anděla a půjdou za pejskem a kočičkou. Zde se projevuje zavedená představa, že Mikuláš i anděl jsou muži, ale anděl je často také spojován se ženou, respektive žena s andělem (a ne s Mikulášem). Na základě toho pak od žen očekáváme andělské vlastnosti (je čistá, bez hříchu, apod. nebo zase v protikladu k tomu je to žena hříšnice) zatímco muž má vlastnosti jako svatý Mikuláš (je moudrý, spravedlivý, atd.). To samé udělali pejsk s kočičkou – kočička se převlékla za anděla, pejsk za Mikuláše. Takhle převlečení se všichni potkali u pejska a kočičky doma. Nejprve se jedni druhých lekli, pak si ale pejsk všiml, že je to Jenda a Věra, a Jenda si zase všiml, že je to pejsk a kočička. Muži se opět projeví jako dominantní a racionální, zatímco ženy mlčky postávaly a ničeho si nevšimly.

V posledním vyprávění se také objevují některé genderové stereotypy, ovšem nejsou tak silné a evidentní jako v jiných povídkách. Pejsk se v průběhu vyprávění projevuje jako dominantní muž (většinou on rozhoduje o dalším vývoji v příběhu). Ovšem kočička nezůstala pozadu, když „rozdávala“ role v divadelním představení, nebo když se autem vydala pro princeznu, zatímco pejsk-král čekal doma. Genderové stereotypy můžeme nalézt ve vlastnostech, které má panenka – umí vařit, poklízet, prát prádlo. Určité genderové uspořádání se také projevuje, když Jenda říká, co budou dělat a jak se přestrojí – že on půjde za Mikuláše (stejně jako pejsk)

¹⁵⁹ ČAPEK, J., *Povídání o pejskovi a kočičce*, s. 108.

a Věrka za anděla (stejně jako kočička) – a pak společně s pejskem odhalí své převleky.

4.11. Shrnutí všech povídaní

Kočka i pes vystupují v každém vyprávění v jiné roli. V některých povídaních splňují, v jiných zase boří ustrnulé genderové uspořádání společnosti. Všechny povídaní jsem rozdělila do třech kategorií:

1. Povídaní, v nichž mají neutrální či vyrovnané rozdělení rolí,
2. Povídaní, která jsou silně genderově stereotypní,
3. Příběhy či situace, které odporují zavedenému genderovému uspořádání či stereotypům.

- **Neutrální či vyrovnané rozdělení rolí** mají v:
 - 1. vyprávění, v němž se oba stejnou měrou podílejí na mytí podlahy i na následném praní;
 - Dále ve 3. povídaní, kde si střídali role kupujících a miminek, aby dostali zdarma praporek;
 - Poté ve 4. pohádce, protože oba panu Čapkovi radili, co má napsat do nové knihy, a oba si stěžovali na špatné zacházení;
 - Také v 8. vyprávění o tom, jak společně pekli dort;
 - A v 9. povídaní, v němž se oba stejně starali o panenku a oba jí hledali hračky.
- Mezi **silně genderově stereotypní** příběhy patří:
 - Povídaní Jak si pes roztrhl kačata, v němž se projevuje kočička jako žena parádnice a také pečovatelka, pes zase jako muž-bojovník;

- Další genderový stereotyp se objevuje ve vyprávění o 28. říjnu, v němž pejsek zná historii a politické události, zatímco kočička o těchto událostech moc neví;
 - Ve 4. příběhu, v němž radili panu Čapkovi, se opět kočička prezentovala jako žena-parádnice, zatímco pejsek funkci svých uší popsal z čistě praktického úhlu pohledu;
 - Když psali dopis děvčatům do Nymburka, tak pejsek diktoval a kočička psala, pak mu radila s gramatikou a pejsek nakonec našel domeček, čímž kočičku (i sebe) zachránil, projevil se jako hrdina;
 - V povídání O pyšné noční košilce se zase kočička projevila jako žena-maminka-pečovatelka;
 - Když si pejsek a kočička hráli s dětmi v příběhu O klucích z Domažlic, pejsek se přidal k chlapcům, kteří hráli na honěnou, zatímco kočička k dívkám, které hrály na schovávanou;
 - Když pekli dort, pejsek do něj přidával slané a kořeněné, kočička naopak sladké přísady;
 - Ve vyprávění o panence zase hledali pouze takové hračky, které odpovídají jejímu genderu – domů jí přinesli jen „holčičí“ hračky.
- Některé příběhy či situace v nich přímo **odporovaly zavedenému genderovému uspořádání či stereotypům.**
 - V prvním příběhu např. pejsek snědl mýdlo, což je v rozporu s představou racionálního muže, a dále navrhl, že se vzájemně vyperou, i když praní je považováno za domácí práci, kterou provádějí převážně ženy;
 - Pejskova racionalita (od kočičky se racionalita nevyžaduje, proto ji zde nezmiňuji) je oslabena také ve druhém příběhu, protože si spletl dešťovku s provázekem;
 - Iracionálně se zachoval i v příběhu o 28. říjnu, kde zase utratili všechny peníze, jen aby dostali zdarma praporek.

- Ve 4. vyprávění se zase kočička vymyká stereotypu neekonomické ženy a navrhuje, že zadarmo panu Čapkovi nic neporadí.
- Když psali dopis děvčatům do Nymburka, nechal si pejsek od kočičky poradit a poslechl ji, když mu řekla, aby svůj podpis opravil.
- Ve vyprávění o dortu si také pejsek vzal zástěru a dal se do pečení společně s kočičkou, což odporuje představě, že o vaření se stará vždy jen žena.
- Kočička je v naprosté většině příběhů také aktivní, ovšem to je asi jediné, čím porušuje genderové stereotypy.

Celkově jsou tedy postavy zobrazovány genderově stereotypním způsobem a jejich chování se pohybuje v rámci jejich genderu. Dospěla jsem k závěru, že kočička je zobrazována mnohem stereotypněji než pejsek. U pejska se objevovalo nestereotypní jednání a vlastnosti častěji než u kočičky. V pohádce se také objevuje silná polarizace genderových rolí a s nimi spojené vnímání světa jako bipolárního, plného protikladů muž – žena (kočička se chová jinak než pejsek a to platí i naopak).

Kočička je nejčastěji v roli parádnice (v 1., 2., a 4. povídání), dále v roli maminky-pečovatelky (ve 2., 6. a 9 vyprávění), také v roli hospodyňky (v 1. a 2. povídání) a ve 3., 5. a 7. vyprávění odpovídá stereotypu ženy (pasivní, politicky nevzdělané, apod.).

Pejsek je většinou zobrazován jako aktivní hybatel děje, zároveň si ale mnohdy nechá od kočičky poradit a poslechně ji (v 1., 2., 5. a 7. povídání), což odporuje představě jeho genderu. V 1., 2., 3., 5. a 8. příběhu je popřena pejskova racionalita, která je považována za mužskou vlastnost.

5. Závěr

Cílem mé práce bylo odkrýt genderové stereotypy v jedné z nejznámějších českých pohádek. Vedlo mne k tomu přesvědčení, že i ve zdánlivě negenderované pohádce jsou implicitně obsaženy typické genderové role a genderové uspořádání společnosti, které mají vliv na utváření genderové identity dítěte. Přesvědčila jsem se, že gender hraje významnou roli i v této pohádce. Jako možný důvod vidím období, v němž byla kniha napsána – na počátku 20. století, kdy se plně prosazoval a ještě všeobecně nereflektoval patriarchální společenský systém a celkově problematika genderu.

Pomocí metody vzdorného čtení jsem zanalyzovala všech deset vyprávění a v každém z nich se mi podařilo najít alespoň jeden genderový stereotyp či role spojené s genderem hlavních postav. Ty se v průběhu knihy dostávají do rozmanitých situací a řeší je nejrůznějšími způsoby. Kočička je v naprosté většině vyprávění v roli „typické“ ženy, a jen málokdy se své roli vymyká (např. svou aktivitou nebo racionalitou). Stará se o domácí práce (mytí podlahy, šití kalhot, vaření, apod.), dále je pečující osobou (když ošetří pejskovi nohu nebo když se stará o panenku Járinku) a stará se o svůj vzhled (má bílou srst, na procházku chce jít v klobouku, hlídá si svůj ocas jako tu největší ozdobu, atd.). Pejsek je naopak v příbězích zobrazen v roli „správného“ muže, ovšem v každém vyprávění je alespoň jedna situace, která ho z jeho postavení vyjímá (např. poslechne kočičku nebo se chová dětinsky). Pejsek moc nepečuje o svůj zevnějšek (má hrubé hnědé chlupy jako kartáč, jedno ucho nosí nahoru a druhé nakřivo), je ale nápaditý a aktivní (rozhoduje, o tom, jak bude příběh pokračovat) a ke kočičce se chová hezky.

Povídání jsou psaná čtivou a vtípnou formou, možná o to obtížnější je v nich nalézt genderové nerovnosti. Ty asi málokdo bude při čtení

pohádky reflektovat, o samotných dětech ani nemluvě. Svou prací jsem chtěla upozornit na skutečnost, že bychom si měli všimnout a vnímat genderovou problematiku, která je všude kolem nás, i když mnohdy není tolik zřejmá. A při výchově dětí bychom měli dbát na rovnost a nestereotypnost.

Pevně věřím, že se mi podařilo dokázat, že genderové představy, očekávání a stereotypy bez problému aplikujeme i na zvířata, která se svým genderem nejsou nijak srozuměna a naše očekávání tedy nemohou vůbec naplnit. I přesto ale od kočky čekáme „ženské“ chování, od pejska naopak „mužské“, což je způsobeno silnou personifikací obou postav.

6. Bibliografie

BEAUVOIR, Simone de. *Druhé pohlaví*. Vyd. 2. Praha: Orbis, 1967. 412 s.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 148 s. ISBN 80-7184-775-5.

ČAPEK, Josef. *Povídání o pejskovi a kočičce*. Vyd. 17. Praha: Albatros, 2009. 118 s. ISBN 978-80-00-01878-2.

HAVELKOVÁ, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In VALDROVÁ, Jana. *ABC feminismu*. Brno: NESEHNUTÍ, 2004. 232 s. ISBN 80-903228-3-2.

HAVELKOVÁ, Hana; VODRÁŽKA, Mirek. *Žena a muž v médiích*. Praha: Nadace Gender Studies, 1998. 50 s. ISBN 80-902367-2-3.

JARCOVSKÁ, Lucie. Role pohádek a dětské literatury v reprodukci genderových nerovností. In NOSÁL, Igor. *Obrazy dětství v dnešní české společnosti: studie ze sociologie dětství*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. 203 s. ISBN 80-86598-80-2.

KNOTKOVÁ, Blanka; VĚŠÍNOVÁ, Eva. *Ponořena do Léthé: sborník věnovaný cyklu přednášek Metafora ženy 2000–2001*. Praha: Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, 2003. 147 s. ISBN 80-7308-053-2.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender Studies, 2010. 198 s. ISBN 978-808-6520-346.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Mezi obzory: gender v interdisciplinární perspektivě*. Praha: Gender Studies, 2011, 223 s. ISBN 978-80-86520-39-1.

KYNČLOVÁ, Tereza. *Analýza Erbenovy Kytice v kontextu feministických literárních teorií* [online]. Nepsaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009. 108 s.

LIPPMAN, Karel. *Příručka k výuce literatury na střední škole 1. díl*. Vyd. 2. České Budějovice: Biskupské gymnázium J. N. Neumanna, 2004. 251 stran. ISBN 80-238-6141-7.

MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host, 2000. 232 stran. ISBN 80-86055-90-6.

ORTNER, Sherry B. Má se žena k muži jako příroda ke kultuře? In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Vyd. 1. Praha: Slon, 1998. 304 stran. ISBN 80-85850-67-2.

RENZETTI, Claire M.; CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 642 stran. ISBN 80-246-0525-2.

SMETÁČKOVÁ, Irena. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitele a učitelky*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 18. ISBN 80-903-3315-X.

Internetové zdroje:

<http://ireferaty.cz/504/4963/Literarni-utvary>